

శ్రీ

తిక్కన సోమయాజివిజయము.

దేవము వేంకటరాయశాస్త్రి పరికల్పము.

ప్రథమముద్రణము.

చెన్నపురి,

కలారత్నాకరముద్రాక్షరశాలాయందు

ముద్రితము.

1920-సం.

All Rights Reserved

దీనివలె 8 అ.

తిక్కనసోమయాజి విజయము.

శోధన పత్త్రము.

శ్లోకము	సంఖ్య	తప్పు	ఠిక్క
30	23	నంచే	నంచే
31	12	చిత్ర	చిత్ర
	15	చిత్ర	చిత్ర
32	4	నైన	నైన
	19	వర్ణము	వర్ణము
33	1	వెంకట	వెంకట
34	2	అని	అని
37	6,7	కల్పనలు	కల్పనలు
	7	గావు	గావు ;
39	1	సోమున	సోముల

ఈ వ్యాసమును విక్రమసింహాపురి వర్ధమానసమాజమువారి కార్యకర్తలు తత్సమ్మఖమ్మన వారసాధములో 1919-సం. మే నెలలో, జరిపిరి. పిమ్మట దీనిని పుస్తకముగా ముద్రింపించు దలంపుగొన్నవాడ నై యుండునగా, ముద్రిత్రులు శ్రీయుత శునుపాటి యేనాదిరెడ్డిగారు ముద్రణవ్యయమును తా మొసంగ నుమ్మట్లు లైరి. ఆ వృత్తాంతము విక్రమసింహాపురి వర్ధమాన సమాజమువారికి ఎఱుకవడగా వారు ఈ యుపన్యాసమును నాచేతం జేయించినవారు తాము గావున ముద్రణవ్యయమును తా మొసంగెద మని నాకుం చెలిపిరి. ఆసంబంధమున వితమవన్యాసస్వరూపమును శ్రీ యేనాదిరెడ్డిగారివలన విన్నవాలై శ్రీయుతులు పాటూరి వేంకటకృష్ణయ్యగారు తిక్కన సోమయాజులవారి సంతతిలో 17-వ తరమువారు అత్యంతోత్సాహముతో ఆగ్రంథమును తామే ముద్రింపించ గోరినవారి నై శ్రీరెడ్డిగారిచేత నాకుం చెలిపి ముద్రణారంభ పర్యాప్తముగా ధనమును నాకుం బంపి, శేషము ఎంత యై నను, ఇంత యని తెలిపినం బంపెద మని జూలు వ్రాసిరి. ఏకవిద్రుహ్య కుపాసనగా ఈగ్రంథము ఈమాణవకునిచేత రచియింపఁబడినరో, పూర్వోక్తరసజ్ఞు లెల్ల యదుపాసనాంగముగా ఈగ్రంథము నకు ముద్రణవ్యయ మొసంగ దొరుకొనిరో, తదీయ వంశ్యవ్రముఖుల తత్పూజేప్పితమును నెఱవేర్చుట ఆయుపాసనకు శాశ్వతప్రతిష్ఠ. యగుటగా భాషాదేవతాభివృద్ధిగావున నిజేప్పితాతిక్రమమునకు నన్ను మన్నింపుఁడని శ్రీరెడ్డిగారిని వారివాక్కుచేత శ్రీవర్ధమానసమాజము వారిని వేడి, శ్రీవేంకటకృష్ణయ్యగారి మనోరథమును గుడి పూజారీన్యాసయంబున నెఱవేర్చినాడను.

నివసంశయముల మయిన కవిబ్రహ్మయొక్క మహిమఖ్యాపనలై యిట్లు అఖండితోత్సాహము వహించిన యాచుహసీయుని గుణాతిశయములనుం గూడ వండితవరితో పార్థ మై గ్రంథము సేయ వలదా యనిన—వానిని ప్రేమతులు పాటూరి యాదినారాయణయ్యగారు నాకుం చెలిపియున్న యమృతప్రాయభణితి యుండ, నాయెరవు వాక్కులం దెలుప సమకట్టక వారి యా యమృతభణితిచేతనే యిందు నెల కొల్పినాడను. దానిలో శ్రీవేంకటకృష్ణయ్యగారి జూబును తిక్కనయాదిగా తదీయ వంశావళినిగూడ విదవత్సంతుష్ట్యర్థము ఇందుం బ్రకటించినాడను.

బ్రహ్మశ్రీ శ్రీ శాస్త్రులవారి సమ్మఖమునకు.

నమస్కృతులు. ఆయ్యా! నేను శ్రీతిక్కనసోమయాజులవారి వంశజాతుండను. తాము రచియించిన శ్రీతక్కనయ్యగారి జీవితమును ముద్రింపించుట కగు వ్యయము నొసంగుటకు నుత్సహించిన మావంశశత్రుభండగు శ్రీవేంకటకృష్ణయ్యమంత్రిగారి వశిత్ర నిండుక దెలుపుకొనుచున్నాడ.

వేంకటకృష్ణయ్యమంత్రిగారు శ్రీ సోమయాజులవారికి—వదియేదవతరమువారు. మూడువతరములుగా మావంశమునకు మునికముగా, నానాట అభివృద్ధిసొంది, ప్రస్తుతము ఇందువారుపేటలో మావంశడపు వారిలోను తదితరు లగు గ్రామస్థులలోను మిన్నయైన కుటుంబముగలవారై, అన్నివిషయములయందును, సంపూర్ణ

సమృద్ధి గలిగియున్నారు. అన్నదానవిషయమున వీరిని జెప్పినచోట మరియొకరిని జెప్పట పాటి గాదు. అనగా—అహర్నిశమును, ఎంతకుంది యతిభు లేతెంచినను, విసుగు లేక కడుబత్తితో వలయు భోజ్యంబు లిడి తుట్టులం గావించుచుండెడివారు. వీరికిఁగల ముఖ్యచిరుద మిదియే, (అన్నదాత లని).—

ఆంధ్రదేశకవిప్రకాండల వంశములకన్న మిన్నయైన శ్రీతిక్కయజ్ఞగారి కుటుంబము వారితరమునుండి తామరతంపరయై పెనగొని నేటివఱకు వ్రాయఁబడుచు వచ్చిన వంశవృక్షము వీరియొద్దఁ గలదు. ఇందు విశేష మేమన, ఎచటను గుకపుల వంశములు ఎక్కువవృద్ధిచుంతములైయుండుట సహజముగాఁ గాన్పించదు; మావంశ మన్న సో, శ్రీవారికి మేము పదియేడవతరము వార మయినను ఇప్పటివఱకు ఈ నడవ్వంశమున మాకు ముందతరములవారిలోఁ గాని మాతరమువారిలో గాని, శ్రీవారి వంశజులమే యని చెప్పకయే తెలిసికొనఁజేయు ప్రయోజనము లేకున్నను, (శ్రీ సోమ యాజులవారు, గోత్రాభివృద్ధికొఱకు వరముం బడసేరని మా పెద్దలు పరంపరగా చెప్ప చుండెడి వాడుక ప్రకారము) వారి కృపాకటాక్షతిరేకంబున నేటివఱకు వంశము మాత్రము అత్యంతముగా వర్ధిల్లుచున్నది. శ్రీవేంకటకృష్ణయమంత్రిగారు, అయిదు సంవత్సరములనుండి, నెల్లూరుతాలూకాబోర్డు మెంబరుగా నున్నారు, ఈ గ్రామ (ఇందుకూరుపేట) యూనియనుచైర్మనుగాఁ గూడ నున్నారు. వీరు గవర్నమెంటు వారికి రూ. 2500 లు. నీస్తు చెల్లించెదరు, ఇట్లు, విన్నవించు

కొత్తూరు,
1—2—1920.

పాటూరు - ఆదినారాయణయ్య

కరణము, ఇందుకూరుపేట, నెల్లూరు.

[బహుశ్రీ వేదము - వేంకటరాయ శాస్త్రి]లవారికి.

పాటూరు వేంకటకృష్ణయ్యకృతానేక నమస్కారములు—తాము రచించిన శ్రీ తిక్కనసోమయాజులవారి జీవితమును ముద్రించుటకు తద్వంశజులముమేము తామర తంపరగా సమృద్ధి సొంది యుండఁగా తదితరుల సాహాయ్యమున నది ప్రకటింపఁ బడుట సమంజసము గానిదిగా నెఱిగి అందుల కగు వ్యయమును సంపూర్ణ ముగ సొసంగం గోర్చిగొని యేబది రూప్యములను మాత్రము ప్రస్తుతము పోస్తుముఖ ముగాఁ బంపుకొంటిని. ఆవంగడపువారమగుమాకు వారిజీవితమునుగుఱించి ముఖ్య ముగా తెలిసియుండవలసినదే, యయ్యన, అందుల కెంతయు బయటివారముగా నుంటిమి.—అందులకై కడుంగడు వ్యయప్రయాసల కోర్చి గుంటూరివారితో సంప దించి, శ్రీవారు నెల్లూరివారే యని, సిద్ధాంతముచేసి, తజ్జీవిత గ్రంథమునకు వలసిన కథాంశములను బూర్ణముగ సంపాదించి వ్రాసి, ఆంధ్రదేశవాసుల నెల్లర నత్యంతా హ్లాదాంబునిధి సొలలాడించి కీర్తి గడించిన తమ కెంతయు కృతజ్ఞుఁడ. ముద్రణ రిచ్చనమునకు ఇంకను వలసినధనమంత యైనను తెలియఁజేసిన, వెంటనే పంపు చున్నాఁడ. ఇంతయ నమస్కారములు.

ఇందుకూరుపేట, 1—2—1920.

పాటూరు వేంకటకృష్ణయ్య.

శ్రీ పాటూరి వేంకట కృష్ణయ్యగారి వంశము.

1 తిక్కనసోమయాజి.

2 కొమ్మనమంత్రి.

3 చారిహరమాత్యుడు.

4 కొమ్మనమంత్రి.

5 రామనమంత్రి.

తిప్పనమంత్రి.

6 సోమనమంత్రి.

7 వీరనమంత్రి.

8 సోమలింగమంత్రి.

9 సోమరాజమంత్రి.

10 పాపనమంత్రి.

11 వీరనమంత్రి.

12 గోపాలమంత్రి.

భద్రార్యమంత్రి.

నరసింహమంత్రి.

13 వీరనమంత్రి.

అప్పనమంత్రి.

తిక్కనమంత్రి

భద్రార్యమంత్రి.

14 భద్రయమంత్రి

లక్ష్మీనరసింహమంత్రి

నరసింహమంత్రి

15 రామభద్రార్యమంత్రి

16 లక్ష్మీనరసింహమంత్రి

భద్రయమంత్రి

పిచ్చయమంత్రి

17 సుబ్బరామ వేంకటకృష్ణ రామచంద్ర అదినారా లక్ష్మీనరసిం సుబ్రహ్మణ్య
యమంత్రి యమంత్రి యమంత్రి యమంత్రి హమంత్రి మంత్రి

ఈవంశావళి రెండు చాటుపద్యములుగాఁ గూడఁ బ్రసీద్ధి కెక్కయొన్నది. —

సీ. భారతవర్షమున్ వదియేను వరుసగాఁ | దెనింగించె గుంటూరితిక్కయబ్బి,
అమ్మహత్తుని పుత్తుఁ డాకొమ్మనఘనుండు | కల్పించెఁ బాటూరికరణికంబు,
అకొమ్మనకుఁ గల్గె హరిహరామాత్యుండు | నెమ్మితో నతనికిఁ గొమ్మఘనుఁడు,
రజుమీఱ నతనికి రామన తప్పన, | యారామనకు సోమయాహ్వాముండు,

అ. ఆఘనునట వీరనామాత్యుఁ, జతనికి | సోమలింగమంత్రి, యామాహత్తు
నకును సోమరాజనాముఁడుఁ జిటిపీర | ఘనుఁ డనంగ నుతులు గలిగి రందు.

సీ. సోమనకును గల్గె నుతుఁడు పాపనమంత్రి, | యిన్నికి పీరన, యాఘనునకుఁ
గూరిమితనయులు గోపాల భద్రార్య | నరసింహమంత్రు లనంగ ముగూరు,
వారిలో నరసింహవరునకు శరభార్య | భాస్కరామాత్యులు నారసింహ
ఘనుఁ డనఁ బుత్రులు గలిగిరి మువ్వురు, | వారిలో శరభార్యవర్షునకును

అ. వీరఘనుఁడు గలిగె, వేడగ నామంత్రికి | శరభమంత్రివరుఁడు జనన మొంది
ప్రబలియున్నవాఁడు పాటూరిలో దీన | కులము వర్ధిలంగఁ గొమరుమీఱి.

ఇందలి ప్రథమ చాటుపులో తిక్కయబ్బి గుంటూరితిక్కయబ్బి యని వ్యవహృ
తుండు. స్వయము నెల్లార మంత్రిగా నుండి మనుమనీధికి పోయినరాష్ట్రమును
వెండియు సంపాదించి యిచ్చినను, తండ్రితాతలు నెల్లారిరాజులకు కులమంత్రులై
యుండినను, ఈయనను నెల్లారివానిగా చెప్పక ఈచాటుకవి గుంటూరివానిగా
చెప్పటకు కత మరయవలయును. అట్లే మడికిసింగన తిక్కనపాత్తుని గుంటూరి
వానిగాఁ జెప్పటయు, విమర్శనీయము. సింగన జ్ఞానవాసిష్ఠ వద్యభాగము —

సీ. అతఁడు దిక్కనసోమయాజుల పాత్తుఁడై | కొమరారు గుంటూరి కొమ్మవిభుని
పుత్తుఁ డబట్టాంబిక బుధలోకకల్పక | వల్లి వివాహమై వైభవమున. —

తిక్కనసంతతిలో కొమ్మన యని తత్పుత్తుఁడును ప్రపాత్తుఁడునుం గలరు.

పాత్తుఁడు హరిహరామాత్యుండు. — ఇట్టి యీశ్వరయోగములం బరిశీలించగా —
తిక్కనపూర్వులు నెల్లారిరాజులకు గుంటూరు వండనాథు లై యుండిన విశేషముం
బట్టి గుంటూరుశబ్దము తిక్కనపంశ్యలకు కొంతకాలము ఇంటిపేరుగా వ్యవహృత
మగుచుండె నని తోచుచున్నది. అటు కాదేని తిక్కనకుం బుత్రుడో ప్రపాత్రుడో
యగునీకొమ్మనామాత్యుండు కూడ తిక్కనతండ్రివలెనే గుంటూరు వండనాథుండుగా
నుండె నని యేని యూహించం దగును. ఈగ్రంథములోని యారంభపుట్టుమున నే యీ
నెల్లారు గుంటూరు వాదము పరిష్కృత మగును.

మదరాసు.

ఏప్రిల్, 1920.

వేదము - వేంకటరాయశాస్త్రి.

మఱియు.—

కడచిన (1919) మేనెలలో నేను నెల్లూరిపొరసాధమున తిక్కనసోమయాజి జీవితముగూర్చి యాయుషన్యాసమును అముద్రితమును పఠించితిని. అచటనే గుమారు నెలతర్వాత ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్సమావేశమున శ్రీమాన్ మాడభూషినర సింహచార్యులు బి. ఏ., బి. ఎల్. గారును తిక్కనజీవితముగూర్చియే యొకయుషన్యాసముం బఠించిరి. ఈ రెంటును ‘తిక్కన నెల్లూరివాస్తవ్యుడెగాని గుంటూరివాస్తవ్యుడెగాడు’ అనుసీద్ధాంతము సప్రమాణము అపూర్వము కలదు.

శ్రీనరసింహచార్యులవారి యుషన్యాసము పరిషత్సభాకలలో కొన్ని దినముల క్రిందట ప్రకటితము. మదీయోషన్యాసము ఏతద్గ్రంథరూపమున ఇప్పుడు ప్రకటితము. నాకు మూడుమాసములనుండి బెట్టిద మయిన నేత్రామయము కలుగుడు, ఇందుల ప్రాపులను ఒక బి. ఏ. విద్యార్థి వ్రాతప్రతిని బట్టి దిద్దుటయు, ఆప్రతిని తత్సహాధ్యాయులు చదువుటయు, వారిలో నాకుం బ్రసన్నులు కానివారు శ్రీనరసింహచార్యన్యాసమును బఠించినవారు దానినుండి పూర్వోక్త సీద్ధాంత ఘట్టమును నేను స్వీకరించితి నని వాదించుటయుఁగలిగెను. అంతట నామిత్రులు నావలన ఆవిద్యార్థుల మాట పొల్లని యెఱింగిరి. శ్రీమదాచార్యులవారి యుషన్యాసమును నేను వినకముందే కనకముందే పూర్వోక్త సీద్ధాంతఘట్టమును నెల్లూరి పొరసాధమున నాగ్రంథమున ఇప్పుడున్న తీరుననే నేను పఠించినందులకు నాయుషన్యాసము నపభరించినసభ్యులు అందు ప్రధానముగా శ్రీనరసింహచార్యులవారు పూఁడు.

ఇది గాక, మదీయగ్రంథమును శ్రీనరసింహచార్యులవారు మత్పతనానంతరము ఆసఫలోనే న న్మడిగి పుచ్చుకొని తమయుషన్యాసపఠనమునకు ముందు గుమారు ఒకమాసంబును అనంతరము గుమారు ఒకమాసమును ఉంచుకొనియుండిరి. కైకొను నప్పుడు వారు పఠింప ప్రకారము ఆమఱునాడే నాన్యాసమును నాకు వారు ఇచ్చి యుండినచో, అదియే ముందు ముద్రితమై వెలువడియుండును.

ఇంతయిగాని, శ్రీనరసింహచార్యులవారి రెఱింగిన విషయములను నాకు గోచరింపనివానిని నే నేల వారివలన గ్రహింపఁగూడదు? విశ్వాసముతో గ్రహించి యందులకై కృతజ్ఞత నేల తెలుపఁగూడదు? వారు మదీయ విక్రమసింహాపురీ మిత్ర వరేణ్యులలో నన్యతములు. అట్టిమైత్రి మాకు బహుకాలమునుండియు జరుగుచున్నది. అందులకు వారు నిర్విశంకముగా నాగ్రంథమును సభలో అడిగి కైకొనుటయే తార్కాణము. వారిమైత్రిచేత నేను కడుం గృతార్థుఁడను.

నే-నేం.

తిక్కనసోమయాజివిజయ విషయసూచి.

విషయము.

పుట.

- 1 తిక్కన నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు, విక్రమసింహపురివాస్తవ్యుఁడు. 1
- 2 విక్రమ సింహపుర మన నెల్లూరు. 3 తిక్కన భోజుని కర్వాచీనుఁడు. 2
- 4 నెల్లూరి మనుమనీధి మహిపాలునికి కులమంత్రి. ,,
- 5 అతని కాలము. 6 అతనిపూర్వుల గొప్పతనము. 7 పూర్వులు నెల్లూరివారు. 3
- 8 తిక్కనసేనాపతియ. 9 రాజచిహ్నములు. 10 ప్రతాపము 11 బలము. 12 సీతి 5
- 13 తిక్కన విద్యద్యంశ్యుఁడు 6—14 మహావిద్యాంశుఁడు. 7
- 15 ఉభయభాషా మహాకవి. 8
- 16 సుగుణ రత్నాకరుఁడు. 17 కరుణగలపాఁడు. 18 సుందరుఁడు. 9
- 19 వినయ భూషితుఁడు. 20 మహాదాత. 10
- 21 అఖండైశ్వర్య సంపన్నుఁడు. 22 హరిహరోభయభక్తుఁడు. 11
- 23 కవిపాపకుఁడు. 24 కర్మకుఁడు. 25 నన్నయ తిక్కనల ప్రభావములు. 12
- 26 తిక్కన చెప్పిన కుకవనప్రకారము. 13
- 27 —,,— కుకవనప్రకారము. 14
- 28 ఇందుక శాఖాచక్రముణము, ఆత్మస్తుత్యారోపణ ప్రత్యాఖ్యానము. 15
- 29 తిక్కన కవనమహిమ 16—30 తిక్కన నధిక్షేపించువారు. 19
- 31 తిక్కన సప్తవిధకపులలో 'వివేకి' యగును. 24,
- 32 అతని శబ్దసమృద్ధి 25.—33 నన్నయ తిక్కనాదుల తారతమ్యము. 26
- 34 నన్నయ తన్నుంగూర్చి చెప్పకొన్న విషయము. 27
- 35 నన్నయంగూర్చి యెఱ్ఱిన. 36 నన్నయతిక్కనలంగూర్చి యెఱ్ఱిన. 28
- 37 న. గూర్చి తి. 38 న. తి. లంగూర్చి మారన. 39 కవిత్రయగూర్చి శ్రీనాథుఁడు. 29
- 40 కవిత్రయగూర్చి జిక్కన. 41 న. తిక్కనలంగూర్చి పిల్లలమట్టి పినవీరన. 31
- 42 కవిత్రయముంగూర్చి నందిమల్లయ గంట సంగయ్యలు. 32
- 43 న. తి. లంగూర్చి కుమారభూర్జతి. 44 రా. రా. భూషణుఁడు. 45 చె. మల్లయ్య ,,
- 46 కవిత్రయముంగూర్చి గ. వేంకటకవి. 47 న. తి. లంగూర్చి రో. వేంకటపతి. 33
- 48 నాచనసోమన. 35
- 49 తిక్కనోముల తారతమ్యము. 38
- 50 తిక్కన భారతమును గుడిలో చెప్పె ననుకింపదంతికి పరామర్శ. 42
- 51 తిక్కన వంశవృక్షము. 43
- 52 మనుమనీధి వంశవృక్షము. 44

(శ్రీ)

తిక్కనసోమయాజి విజయము.

[ఈవ్యాసము ప్రాయశ్చముగా కేతన దశకుమారచరిత్రమునుబట్టి, రిఖితము.]

౧. తిక్కన ఎవరు? ఎక్కడివాడు? అతనికాల మేది ?

తిక్కన బ్రాహ్మణుడు గౌతమగోత్రుడు. అమాత్యవంశమువాఁ డగుటచేత నియోగి కావలయును. అతనితండ్రి కొమ్మనదండనాథుఁడు,తల్లి అన్నమ్మ,ఇంటి పేరు కొట్టరువువారు. “కొట్టరువు తిక్కనికొ” 1 (4), “కొట్టరు మంత్రి తిక్కనిన్” 1 (8), “కొట్టరు కొమ్మకారి” 1 (81), “కొట్టరువు కొమ్మనామాత్యుకూర్కి సుతుఁడు...తిక్కకారి” 1 (88), “కొట్టరువు తిక్కనామాత్యునకు నిజస్థానం బగు విక్రమసింహపురంబు వర్ణించెద” 1 (10).

౨. తిక్కన విక్రమసింహపురీ (=నెల్లూరు) వాస్తవ్యుఁ డని వైయధ్ధారము ననే తెలిసినది గదా. విక్రమసింహ పురి యన నెల్లూరా యనియు ప్రశ్న వచ్చినది. నెల్లూరే యనుటకుం బ్రమాణములు—శ్రీనాథుఁడు శృంగారనైషధములో కృతి నాయకునిముత్రాతన “చిటిపెద్దప్రభుఁ డొప్పె క్విక్రమపురీ సింహాసనాధ్యాసీ యై” అని నామైకదేశగ్రహణన్యాయంబున విక్రమసింహ పురీనాసి యని 1 (20) వచించి, గ్రంథాంతమున “నెల్లూరి తూర్కరాజపౌత్రు మమిడిపెద్దనామాత్యపుత్రు)...సింగ నామాత్య” అని ముగించినాఁడు.....జిక్కన విక్రమార్కచరిత్రమున ఒకకథలో “సిరుల నొప్పారు విక్రమసింహపురము” 7 (133), అని నిర్దేశించి - ఆపురంబున “నెగ డెడు పినాకినీతటిసినధూటి, పట్టణాంతరసీమఁ జూపట్టుటయును.” 7 (39) అని యందుం బెన్న పాటుటం జెప్పి, పురమును వర్ణించినాఁడు 7 (141). పూర్వము పెన్న నెల్లూర నిప్పటిరంగనాయకులపేటకు దక్షిణమున తూర్పుమొగముగాఁబాలు చుండినది...ఇదియునుం గాక దేవళములు లోనగుస్థలములం గల కాసనములచేత విక్రమసింహపుర మన నెల్లూరే యని నిశ్చయము. ఈక్రిందితావుల నుండునజన కాసనములను పరికింపుడు:—నెల్లూరుజిల్లాలో గూడూరుతాలూకాలో (1)కుటుచెర్ల పాడు—“జయంకొట్టి శోయమ్మలక్ష్మి చేర్చిదికులమాణిక్కవలనాట్టు పప్పడెనాట్టు నెల్లూరాన విక్కిరమచ్చింగప్పరత్తు...” అని కాసనభాగము. ఇట్లే (2) పుంజు లూరుపాడు, (3) వీరన్నకనుపూరు, (4) మల్లాను సుబ్రహ్మణ్యస్వామ్యాలయము—

అనుతావుల శాసనములందు వైవాక్యభాగము కలదు. (5) కోవూరిలోను ఇట్టి దొక శాసనము కలదు. (6) రామతీర్థమందును ఒకటి కలదు. ఇట్లు స్వేషించుటలో చంక సున్న మేక పిల్లను ఊర నెల్ల పెదకినసామెతగా ఈవాక్యభాగముగల శాసనములు నెల్లూరనే శ్రీరంగనాయకస్వామియాలయపుద్యమలయందు 11ను, నెల్లూరనే కడమకొన్ని తావుల 4 ను, దొరకినవి. వీనియందు ఆయా కైంకర్యములు ఏయేస్వామికి చేయఁబడినవో వారివారి పేరులునుం గలవు. శ్రీతల్వగిరి రంగనాయకస్వామి కైంకర్యప్రఖ్యాపకము లయినవై శాసనములయందు “నెల్లూరాన విక్కిరమ సింగప్పరత్తు పార్కడత్తు...పల్లికొండ పెరుమాళ్ళుక్కు” అని యిట్లు గలదు. ఈ శాసనములను నెల్లూరి శాసనపుస్తకత్రయములో—గూడూరుతాలూకా-౧—431, 440, 460; కోవూరు - ౨—808; నెల్లూరి శ్రీరంగనాయకస్వామిగుడి 830, 831, 832, 833, 834, 837 (రెండు), 839, 840, 842, 843, 845, 848; నెల్లూరనే ఇతరస్థలముల 852, 853 (రెండు), 855; రామతీర్థము-884—పుటలలోఁ గనవచ్చును....

ఈ క్రిందిపద్యముంగూడఁ జిత్తగింపుడు:—బిటగుంటనానశాసనము:—

“పాకాఖ్యో విషయోఽస్త్యపారమహిమా ప్రచః పయోధేస్తపే,
తస్మిన్ విక్రమసింహ మి త్యపి పురం ధత్తే లలామక్రియమ్,
త స్యా ప్యుత్తరత స్త్రియోజనమితా ద్వేకాత్ సుఖ తుష్ట్యజ్ఞ్వలో,
గ్రామో బిట్టరగుణ్ణి ఇ త్యము మదా ద్రాజా గురోః ప్రితయే.”

(ప్రా. లే. మా. 3—73 పు.

[ఇటదాత శ్రీవీరబుక్కమహారాజ భ్రాతృజ శ్రీసజ్జమహారాజు. ఈకవనము చేసినవాఁడు అతనిసర్వసచివుఁడు, పరాశరస్మృతి వ్యాఖ్యాతృ శ్రీమాధవాచార్యుని సోదరుఁడు భోగనాథుఁడు.]

3. తిక్కన భారవి భోజ మయూరులకు అర్పించినఁడు, (క్రీ. శ. 1275). “భారవికల్ప” 9 (85), “ఆర్యభోజుండు” 2 (20), “మయూరసన్నిభమహాకవి” 1 (6).

౪. అతని జీవిత యేమి ?

తిక్కన నెల్లూరి మనుమసిద్దిరాజునకు కులమంత్రి. “విక్రమసింహపురంబున కధీశ్వరుండును. 1 (12).....కీర్తిపాత్రం బైన మనుమసిద్ది మహివల్లభునకుం గరుణాపాత్రం బైన కొట్టయపు తిక్కనామాత్యుండు నిజకులక్రమాగతం బగు మంత్రి పదంబున వర్తిల్లును.” 1 (20).

ఈశనితండ్రియుం దాతయు నిజజ్యేష్ఠులు నెల్లార మంత్రులుగా నుండఁగా తాము గుంటూరిని దండనాథులుగా నేలుచుండి రని వత్సవ్యాణమున స్పష్టపడును.

గి. తిక్కనకు దొర యైననుమనుసిద్ది శా. శ. 1178 - 1182 సం.—అనఁగా క్రీ. శ. 1257 - 1260 లో కృష్ణామండలములో భూదానములు చేసినట్లు కాసనములు దొరకీయున్నది. అందువలన నెల్లారు రాజధానిగా నతనిరాజ్యము కృష్ణవత్సకు వ్యాపించి యుండె నని తెలియ నగుచున్నది. కావున అతనిదండనాథులు గుంటూరు విభులైయుండుట పొసఁగియున్నది.

ఁ. అతని పూర్వుల గొప్పతనము:—

కవులు రాజామాత్యులై ననియోగి బ్రాహ్మణులయందు త్రి త్రియవీరోచితము లయిన బల నీతి సరాక్రమ వైరిజయ శస్త్రాస్త్ర ప్రయోగ ప్రాప్తి జ్ఞాని గుణవిశేషము లెల్లను, విప్రోచితములైన వేదాది విద్యాభవత్వ కర్తృత్వాది ప్రభావముం గూడను, వర్ణింతురు. అట్లే ఆంధ్ర దశకుమార చరిత్రములో శేతనయు తిక్కన పూర్వులయందును తిక్కనయందును ఉభయమహిమలను వర్ణించినాఁడు:—

శేతయ భాస్కరుని నీతి. దాన ప్రతాపములు 1 (39),

బాచయమారకౌరి రూపవిక్రమములు 1 (42),

గుండయమల్లని సురూపవైభవ శౌర్యదానములు 1 (47),

గుండయసిద్ధని సత్య త్యాగ శౌచ శౌర్య సౌందర్యములు 1 (49),

తిక్కన పెదతండ్రులలో నొకఁడైనమల్లనామాత్యుని బలప్రతాపములు 1 (57),

అతనికుడు డగు మనుమసిద్దిసౌందర్య రాజనీతులు 1 (60),

తిక్కనకు మఱియొక పెదతండ్రి యైన సిద్ధనామాత్యుని నృపనీతి 1 (62, 63).

ఆయన మఱియు నిట్లు వర్ణింతుఁడు:—

ఁ. స్థాపిత సూర్యవంశ వసుధాపతి నా, బరతత్త్వధాత నా

ఁజీపతి నా, నుదాత్త నృపనీతి బృహస్పతి నా, గృహస్థ శా

రీపతి నా, గృహారస సరి త్పతి నా, బాగ డొందె సిద్ధిసే

నాపతి చోడతిక్కజననాథశిఖామణి కాస్త మంత్రి యై. 1 (62)

[ఈ చోడతిక్కరాజు మనుమసిద్దికి తండ్రి.]

సిద్ధనభాస్కరుని శత్రుజయము 1 (64),

సిద్ధనమల్లని ప్రతిరుల్లజయము 1 (64),

సిద్ధనసిన్నభాస్కరుని నీతివిక్రమములు 1 (64),

సిద్ధయతిక్కని దాన ప్రతాప శరణాగతరక్షణ సత్య 'గంధవారణ' బిరుదములు 1 (66),

జానమసిద్ధని రూపత్యాగ కృపా వృత్తములు 1 (70),

జానమకొమ్మని దానరూప వీర్య ప్రతాప సత్త్వములు 1 (71).

జానమముప్పడి త్యాగ శౌర్యములు 1 (73),

తిక్కననెదతండ్రిసిద్ధనమమారుఁ డగుమంత్రిభాస్కరుని కాంతి ధీరతావిక్రమత్యాగములు 1 (75),

అతనితమ్ముఁ డగు కేతన నీతి యుద్ధవిజగీషులు 1 (76),

అతనితమ్ముఁ డగు మల్లన నీతిప్రభావము. 1 (77)

అతనితమ్ముఁ డగు చాహతనారాయణుని శస్త్రాస్త్ర విద్యాప్రాధి 1 (78),

సిద్ధనబాచని శత్రుజయము 1 (79),

తిక్కనసోమయాజితండ్రి యగు కొమ్మనామాత్యుని శౌచ శౌర్య భోగమానరూప దాన ధైర్య సత్త్వములు 1 (81).

2. అయిన “సూర్యవంశమహీపాల సుచిరరాజ్యవన సంతకుండు” 1 (81) అనియు వర్ణితుఁడు. ఇతఁడు గుంటూరివిభుఁడుగ నుండి పిమ్మట మనుమసిద్దియాస్థానమంత్రి యాయె నని తోచుచున్నది. ఇతనిని విరాటపర్వారంభమందు తిక్కన యీతీరున వర్ణించినాఁడు:—

సీ. “మజ్జనకుండు సన్మాన్యగౌతమగోత్ర । మహితుండు భాస్కరమంత్రితనయుఁ
డన్నమాంబాపతి యనఘులు కేతన । మల్లన సిద్ధనామాత్యనరుల
కురిమితమ్ముండు గుంటూరివిభుఁడు కొ । మృనదండనాథుండు మధురకీర్తి
విస్తరస్ఫురుఁ డాపస్తంబనూత్రప । విత్రకిలుండు సాంగవేదవేది

తే. యర్థిఁ గల వచ్చి వాత్సల్య మతిశయిల్ల
నన్నదీయప్రణామంబు లాదరించి
తుష్టి దీవించి కరుణార్ద్ర దృష్టిఁ జూచి
యెలమి నిట్లని యానతి యెచ్చె నాకు.”

మత్సంకలితము లై నయాప్రమాణములచేత నిర్వచనోత్తర రామాయణము సుసోధాతము నందలిది—“తిక్కనవంశమువారు తొలుతఁ గృష్ణాతీరదేశమునందలి పెలటూరనుగ్రామమున నుండినవారనియుఁ, బిదప నుద్యోగధర్మముచేత గుంటూరికిఁ బోయి చేరి రనియుఁ, దరువాతఁ గొండొకకాలమునకుం దిక్కన సోమయాజితండ్రి యగుకొమ్మనామాత్యుండు నెల్లూరుపురంబున ధర్మదారం బాణిగ్రహణంబుచేసియా

బంధుత్వంబున నెల్లారికి రాకపోకలు నేయుచుండె ననియు, నాదంపతుల కుదయం చిన తిక్కన మనుమజనపాలునాథానంబున నమాత్యుఁడును బండితాగ్రగణ్యుఁడునై ప్రసిద్ధి వడసి కొన్నాళ్ళకు జన్మ మొనర్చి” అను నీవ్రాత విచారణీయ మగుచున్నది.

౮. తిక్కనయందు సేనానాయకత్వము “తిక్కదండాధీశుఁ” 7 (1), “తిక్కచమూపా” 9 (1), “తిక్కదండాధీశా” 12 (1), అని వర్ణితము.

౯. తిక్కనామాత్యునిరాజచిహ్నములు ఇట్లు పరిగణితములు:—

ఆ. “ అందలంబు, గొడుగు, నడపంబు, మేల్కట్టు;
చామరములు జమిలి శంఖములును,
గంబగట్లు, భూమి, కానిక గాఁగఁ బెం
పెసఁగురాచపదము లెల్లఁ బడసె.” 1 (21)

సంవాదముకై ధర్మ రాజు చతుర్థజాతివతంసునకు ఇంద్ర సేనరాజునకు ఇచ్చిన యీశ్రీందిరాచపదముల నరయ్యఁడు—

“ప్రీతః శ్వేతాశపత్రం, కనకవిరచితం దణ్ణ మాఖిణ్ణలాభో
హ్యమ్ని త్నైవం వితానం, సకలస్వపజనప్రార్థ్యసింహాసనార్థమ్,
సానావాదిత శఙ్ఖధ్వనిభి రభివతాం మజ్జకాలత్తి (ప్రీ?) కాం చ,
ప్రదాదధర్మాత్మజోఽస్మాత్ (స్మై?) కుహి నరుచిసి తేచామరేచారుహాః.”
ప్రా. లే. మా. 3 (25).

“శ్వేతాశపత్రైకశఙ్ఖ పఞ్చమమహాశబ్దాదీని కులక్రమాగతాని నిశీప్తాసేవ
సామ్రాజ్యచిహ్నాని సమాదాయ.”
ప్రా. లే. మా. 3 (26)

“రాచపదములం బడసి తిక్కన రాజ్యముఖంబు లనుభవించుచు” 1 (22).

౧౦. ఇతనిప్రతాపము—“అజేయుండు” (అజయ్యం డనుటకు?)
“దుర్దమ కాత్రవపార్శ్వభేదికః” 4 (128), అనియు;

౧౧. బలము—“కనకగిరి తటీసంకాశవక్షోస్థలిభాగునకు” 1 (102);

“క్రీరమణీరమణీయ మ | హోరస్థల విజిత కాంచనోర్విధర వి |
స్తారితబలుండు” అనియు ;

౧౨. నయము—“ సామద్యుపాయవిదునకు ” 1 (94), “ నయో
ద్గతునకు ” 1 (96), “ సీతీచాణక్యనకు ” 1 (98), “ ఇతరసచివదాత్రుండు ”
2 (120), “ సీతీసంపదాఖండలపూజ్య ” 3 (163), “ భాసురనయశిఖా ” 4 (1)

“ సీతి నిపుణుతి జిత పురుహూతామాత్యునకు ” 4 (128), “ రాజనయవిధా ప్రయోజనవికారద ” 8 (94) “ మతివిజితనురేఖ్యా ” 8 (96), “ అరిసచివ మహాపాయాపహాయండు, 9 (86), “ నరపతినయవిద్యానైపుణప్రౌఢభావా ” 11 (144), అనియు, వర్ణితములు.

ఈతనినీతిపారగత్వము—వైరులచే మనుమసిద్ధి రాజ్యమును కోల్పోయి నప్పుడు ఈయన ఓరుగంటికాకతీయగణపతిరాజును దర్శించి ఆతనిచే ఆవైరుల నణగఁద్రొక్కించి మనుమసిద్ధిని వెండి నిజసింహాసనాసీనుఁ గావించుటచే-మిక్కిలి రూఢి కెక్కినది. ఈవృత్తాంతము ఆంధ్రదశకుమారచరిత్రములో లేదు. వేటాకర ములచేఁ దెలియుచున్నది. ఇది ఆంధ్రదశకుమారచరిత్రమునకు తర్వాత జరిగియుండఁ నోపు. అట్లు కానిచో తత్కవి కేతన ఆగ్రంథములో మనుమసిద్ధిమహివల్లభునకు ఈయన కరుణాపాత్రం బని వ్రాయుటకు మాటుగా ఆమహివల్లభుడే ఈయనకుం గరుణాపాత్ర మని వ్రాసియుండును. మనుమసిద్ధిమహివల్లభ సామ్రాజ్యస్థాపనా చార్య, అను నిట్టి తీరున వర్ణించియుండును.

౧౩. తిక్కన విద్యద్వంశ్యుడు.—

“ ఆగమకోవిదుడు మావెనార్యుడు పుట్టెన్ ” 1 (28),

“ కీర్తివిభూషణుం డయినకేతనకున్ సతీనాచఘాంబకున్ ।

మూర్తిమదాగమంబు లన మువ్వగు పుత్తులు పుట్టిరి. ” 1 (30),

పారు గుండన భాస్కర మహేశ్వరులు. ఇందలి యీ భాస్కరుడే సోమ యాజితాత. ఆయనప్రభావము ఇట్లు వర్ణితము:—

ఉ. “ కాపాసుగ్రహశక్తియుక్తుఁ డమలాచారండు సాహిత్యని

ద్యాపారీణుఁడు ధర్మమార్గపథికుం డ్రాధిలోకావన

హ్యపారవ్రతుఁ డంచుఁ జెప్ప నుజనవ్రాతంబు గౌరీపతి

శ్రీపాదప్రవణాంతరంగు విబుధక్రేయస్కరున్ భాస్కరున్. ” 1 (32)

ఈభాస్కరుడు ఇంతటిదొడ్డవాడు గావుననే ఈతనింగూర్చి తిక్కన నిర్వచనోత్తరరామాయణములో—

తే. “ సారకవితాభిరాము గుంటూరివిభుని

మంత్రిభాస్కరు మత్పితామహునిఁ దలఁచి

యైన, నున్న నమెయి, లోక మాదరించు

నేల నాకృతిగుణములు నేయు నేల ? ”

అని చెప్పకొనుట ఆత్మంతసమంజసమై యున్నది.

తిక్కనతండ్రులు నలుపురు:—కేతన మల్ల న సిద్ధన కొమ్మనలు; నారు ఇట్లు వర్ణితులు:—

సీ. “వివిధవిద్యాకేళిభవనభావంబున

జలజాతుముఖచతుష్టయముఁబోలి”

“ధర్మమార్గక్రియాదర్శకత్వంబున

సన్నతాగమచతుష్టయముఁబోలి” 1 (34).

అందుఁ గేతన “కవితకు ముఖ్యుఁ డీతఁడు,” “నవరసభావకుం డీతఁడు”

1 (36), అని వర్ణితుఁడు.

‘ఆకేతన పుత్తులిలలో నల్లసిద్ది “సకలకలాపారగుండు ” 2 (52)

నల్ల సిద్ది పుత్తులిలు కేతనమల్లనలు “వివిధసత్కళాకోవిదులు ” 1(53).

‘ఆకేతన పాత్తుఁడు కేతన “బహుసత్కళానికేతినుండు” 1 (50).

తిక్కన చెండవపెదతండ్రిమల్లనకుమారుండు మనుమసిద్ది “వివిధ విద్యాభ్యాస చతురుండు” 1(60).

తిక్కన మూడవపెదతండ్రి సిద్ధన నాలవకుమారుండు మల్లన “బహుశాస్త్ర ప్రాధుండు” 1 (78).

౧౪. తిక్కన గొప్పవిద్వాంసుడు:—“జాతకర్మముఖసంస్కారా సంతరమున వేదాదిసమస్తవిద్యాభ్యాసవిభాసి ” 1 (87),

“బహుకళాసంపన్నుండు” 1 (87),

“సకల విద్యాకలాచణుండు” 1 (88),

“వాక్పతినిభుండు” 1 (90),

“తెనుఁగున సంస్కృతమునఁ జతురుండై” 1 (91),

“వేదాది ప్రకట వివిధ విద్యాభ్యాసా । పాదితమహత్త్వనకు” 1 (92),

“భారతి సుస్థితిసం । భావిత సదనునకు” 1 (101),

“విద్యాభైశ్చారద్యసః ముద్దోఽతితమతి” 1 (98),

“వాణీస్ఫూర్తిమస్ఫూర్తి ” 1 (102),

“సకలాగమార్థ తత్త్వవిచారోదారుండు” 2 (119),

“పండిత పుండరీకవన పంకజబాంధవ” 3 (163),

“యాగవిద్యాభిరామా” 3 (165),

“నిఖిలలోకామోద సంపాది విద్యాధనునకు ” 4 (180),

“త్రోయజభవనిభవతు” 5 (1),

“నిఖిలకలా సంవేదికి” 5 (135),

“నానావేదవేదాంగ తత్త్వజ్ఞునకు” 5 (136),

“శ్రుతి సుభగమూర్తిక” 6 (195)

“సారవిద్యా పవిత్రుక” 6 (196),

“విద్యానికమోషల” 7 (165),

“శ్రీవాణీ భూషాద్విత్తయావేష్టితమూర్తిలశిత” 8 (1),

“అనితరగమ్యవాప్యమహార్థవనర్తనకర్ణధార” 8 (194),

“విద్యానిధానము” 10 (192).

ఈయన నైః జెప్పినట్లు “వేదవేదాంతతత్త్వజ్ఞుఁడును” “బలనూదన విభవుఁడును” నమునందులకు ఫలముగా నిరంతర శ్రాతస్మార్తనిష్ఠుఁడై యుండి తుదకు సోమయాజియై విగాజిలైనను. దశకుమార చరిత్రలో కేతన ఎచటను ఆతనిని సోమయాజి యని పేర్కొననందునను, నిర్వచనోత్తర రామాయణములో తిక్కన “తిక్కన సోమయాజి” యని వ్రాసికొనక “బుధారాధనవిధేయ తిక్కననామ ధేయ” యని వ్రాసికొని యాండుటంబట్టియు, ఆరెండుగ్రంథములనాఁటికి ఆతఁడు సోమపానముం గావించి యుండలే దని తెలియ నగుచున్నది.

౧౫. తిక్కన మహాకవి:—

క. “అగు ననఁ గొప్పయతిక్కఁడు

జగతి నపూర్వార్థశబ్ద చాతుకవిత మై

నెగడిన, బాణోచ్చిష్టం

జగత్త్రియ మ్మనినవలుకు (?) సఫలం బయ్యెన్.” 1 (88).

క. “కృతులు రచియింప, మకవుల

కృతు లొప్పు గొనంగ, నొరునికిం నీరునె, వా

కృతినిభుండు వితరణశ్రీ

యుతుఁ డన్నమనుతుండు తిక్కఁ డొకనికిఁ దక్కన్.” 1 (90).

కృతు లందినందులకు ఈదశకుమార చరిత్రమే మనకు దొడ్డ నిదర్శనము.

క. “అభిరుతుండు మనుమభూవిభు

సభఁ దెనుంగున సంస్కృతమునఁ జతురుండై తా

సుభయకవిమిత్ర నామము

ప్రభువనమున నెగడ మంత్రితిక్కఁడు చార్పెన్.” 1 (81).

తిక్కన సుందరుడు.

- ‘చతురానన సన్నిభునకు’ 1 (95),
- ‘లలిత నానాకావ్యములు నెప్పు నుభయభాషలయందు’ 1 (92),
- ‘మయూరసన్నిభ మహాకవి’ 1 (6),
- ‘పద్మాది త్రివిధకావ్య పారీణునకు’ 1 (96),
- ‘కావ్యకళా జనిభూమికి’ 5 (134),
- ‘సారకవితా నిర్మాణ చాతుర్య’ 7 (164),
- ‘కవితా ధన్యుడు’ 9 (84),
- ‘భారవికల్ప’ 9 (85).

౧౩. గుణములందును తిక్కన కొఱవడినవాఁడు గాఁడు:—

౧౭. కరుణగలవాఁడు:—

- ‘కరుణాయతాత్మునకు’ 5 (1),
- ‘కృపాసఖ చిత్తునకు’ 5 (135),
- ‘అనుకంపాకర హృదయు’ 7 (1),
- ‘కరుణోదాత్తుడు’ 9 (84),
- ‘కారుణ్య సముద్భవస్థలము’ 10 (192).

౧౮. తిక్కన సుందరుడు:—

- ‘రాజత్సుందరాకారు’ 1 (7),
- ‘అభిరూప భావభవుడు’ 1 (88),
- ‘అంగ జాకారునకు’ 1 (94),
- ‘హృద్భవనిభ మూర్తికి’ 1 (96),
- ‘పుష్పస్తూరూపోపమా రాజన్మూర్తికి’ 1 (100),
- ‘పుష్పకోదండ తను ప్రభాచరవిధాన విశారద భవ్యసూప’ 3 (163),
- ‘పుష్పశర ప్రతిమానమూర్తికి’ 4 (128),
- ‘అవ్యాజలీలా మనసిజునకు’ 5 (136),
- ‘మదన సమానాకృతి హృద్యునకు’ 6 (1),
- ‘వనితాబృంద సవీన మానసభవు’ 6 (194),
- ‘కామిరీ చిత్తవోరు’ 6 (196),
- ‘నిరపమమూర్తి’ 8 (95),
- ‘రతిపతి సమరూప’ 8 (96),
- ‘కాంతి పరిణామజితామృతధామ’ 11 (142),

౧౯. తిక్క-న వినయాది సుగుణభూషేతుఁడు.

- ‘పరహి తార్కికి’ 1 (97),
- ‘సౌజన్యాభరణునకు’ 1 (99),
- ‘మదస్మయదూర’ 3 (163),
- ‘సతత ప్రియ భాషణ’ 3 (163),
- ‘సుగుణామోద భరితవిభవ’ 3 (164),
- ‘సజ్జ నాయత్తవృత్తా’ 3 (165),
- ‘జనవినుత వివేక త్సాంతి సంపత్తి సౌమ్యాత్మనకు’ 4 (130),
- ‘వినయనిధికి’ 4 (130), 5 (136).
- ‘శమో | దుర్మదభిన్నుగ ద్వికృతదూరవిచారన కాంతరన్విష్ట |
- ‘నిర్మల్లభన ప్రభావ మహానియ వివేక వికాల మిద్ధికి’ 5 (134),
- ‘గుణజాలక రత్నాకరునకు’ 6 (1),
- ‘వితత గుణ సముద్రా’ 8 (96),
- ‘వినయధుర్యండు’ 10 (193),
- ‘వినయసంపదుదాతా’
- ‘నిరుపమగుణ రత్నోన్నిద్ర’ 11 (144),

౨౦. తిక్కన గొప్పదాత.

- ‘దీనజనతానిధానంబు తిక్కశాఠి’ 1 (88),
- ‘వితరణశ్రీ యుతుఁడు’ 1 (90),
- ‘అర్థిమైఁ బెక్కుళ్ళ నగ్రహారంబులుగా నిచ్చు’ 1 (92),
- ‘విద్వద్భోగ్య భాగ్యునకు’ 1 (97),
- ‘విశ్రుత విశ్రాణునకు’ 2 (1),
- ‘అక్రిత భరణునకు’ 2 (1),
- ‘అతులసత్యత్యాగశీలంబులకా వారీణుండు’ 2 (118),
- ‘దానపయో | ధారా పల్లవిత విప్ర ధాత్రీజుఁడు’ 3 (1),
- ‘అసమ దాన త్యాగ లీలాసముద్య ద్వివినయనిధికి’ 4 (130),
- ‘అర్థి జనరాధేయునకు’ 5 (1),
- ‘ధనితాసంభవ మార్గ వర్ష వికసద్ధాత్రీసురుక’ 8 (194),
- ‘సతత దానవినోదీ’ 8 (95),
- ‘వితరణ రవి పుత్తా’ 8 (96),

‘వసుత్ప ప్రాచార్య వర్యండు’ 9 (84),

[మహాదాత గావుననే ఆచార్యవర్యునిం దృష్టి నొందించినాఁడు.]

‘కల్పక సరాభవకరణభురీణ దీర్ఘ బాహుండు’ 9 (85),

దీర్ఘ బాహుఁ డనుటచే ఆజానుబాహుఁ డనుట—అందుచే కడమ మహా పురుషలక్షణములుం గలవాఁ డని నూచితము.]

‘అర్థిమిత్రుండు’ 10 (194),

‘శ్రీవిస్తారా రాధిత! దేవద్విజలాక’ 12 (1).

౨౧. తిక్కన యఖండైశ్వర్యసమన్వితుఁడు:—

‘బలనూదన విభువునకు’ 1 (93),

‘దేవేంద్ర విభవునకు’ 1 (101),

‘శ్రీశ్రీత వత్తునకు’ 2 (1),

‘శ్రీరమణుండు’ 3 (1),

‘శ్రీసంయుక్త కటాక్ష’ 4 (1),

‘శ్రీయుతునకు’ 5 (1),

‘అపారవిభవ దేవేంద్రునకు’ 5 (1),

‘లక్ష్మీమంది రాత్మీయవంశాంబునిధి శకకి’ 5 (136)

‘దేవేంద్ర సమాన విభవ’ 8 (10),

‘నిర్జిత దేవేంద్ర విభవ’ 8 (95),

‘శ్రీవిలసన రమణీయా’ 9 (1)

‘కమలాకేళినివాస’ 10 (192),

‘అమరపతి సమానుండు’ 10 (194),

౨౨. తిక్కన హరిహరోభయభక్తుఁడు.

‘అభవ చరణాంభోజాత న్యస్త చిత్తునకు’ 1 (99),

‘పూజాతర్పిత రాజశేఖరునకు’ 1 (100),

‘సేవాతర్పిత శకాంక శేఖరునకు’ 1 (101),

‘శ్రీకాంతచరణయుగళి’ కొకనడమఘవ్రతునకు’ 8 (1),

‘హరపదపద్మై కావాస చిత్తమధుకర’ 8 (1),

‘భావిత భవపాదపద్మ’ 9 (1),

‘ఆశ్రిత శివధ్యానుండు’ 9 (84),

‘హరిచరణకమలపాస్తీ’ 10 (1),

౨౩. తిక్కన కవి సోపకుండు:—

‘కవిజనరాజకీర సహకారము’ 1 (8),

‘సుకవీంద్ర బృంద రక్షకుండు’ 1 (88),

‘కవిసహోజ మార్తాండునకుఁ’ 1 (99),

‘కవీంద్రలోకాధానుండు’ 2 (119),

‘పోషిత సత్కవీంద్రునకు’ 4 (128),

‘కవిలోక చాతకప్రజ | నవజలదస్త్రనిత భావణప్రకరుండు’ 9 (85).

౨౪. అతని శ్రోతస్మార్తకర్తృనిష్ఠ దశకుమారచరితములో ఈ తీయన వర్ణితము:—

‘అధ్వరాజ్ఞ గిననాథునకుఁ’ 1 (94).

‘చతురానన సన్నిభునకు | సతతస్వాగోస్వధేతి శబ్దద్వయ సంస్కృత హవ్యకవ్య సంతర్పిత మఖశిఖి ముఖ నిలిప పితృవర్ణనకుఁ’ 1 (95),

‘అగమప్రశ్నేతకర్తృ ప్రస్ఫురన్తూరికిఁ’ 1 (100),

‘ఉదాత్త శ్రోతస్మార్త కర్మతత్పరమచికిఁ’ 2 (1),

‘వేదోదిత కర్మకృత’ 3 (164),

‘సతతాధ్వరక్రియా కర్మత పాణిపద్మనకు’ 5 (134),

‘మఖసంతోషిత మరుత్సమాజునకు’ 5 (135),

‘యాజక మండలోత్తమా’ 8 (94),

‘యాగాహరూ నిపుణ చిత్తుండు’ 9 (86),

‘అగమగోష్ఠీ ఘటనప్రదేశము’ 10 (192).

౨౫. తిక్కన నన్నయలప్రభావములు:—

ఇట్టి యీపుణ్యశ్లోకుండు తనకు స్వప్నమున హరిహరనాథుడు ప్రత్యక్షమై ఆంధ్రభారతశేషనిర్మాణమునకు ఆదేశము నొసంగె నని తానే చెప్పికొని యున్నాడు. ఈయన మనయాంధ్రవిద్యకు ద్వితీయముని గదా. ఆంధ్రప్రథమముని యైన శ్రీనన్నయ భట్టారకుండు వినుతులచే పరమశివుని మాటలాడించె నని యొక నొకకవి వర్ణించియున్నాడు:— ప్రబంధరత్నాకరము-వెదపాటి యెఱ్ఱాప్రగడ.—

సీ. ‘ఈశుచే గాంచి సాహిత్యవిద్య ధరిత్రి | నిల్వినయట్టి పాణిని భజించి,

శ్లో. కార్థమునఁ జంద్రజాటు మెప్పించి యిప్తార్థము ల్లాన్నమల్లలు నుతించి,

గద్యంబు చెప్పి శంకరునిచే గరములు । ప్రతిభతోఁ బడసినబాణు దలఁచి,
శతకంబు చెప్పి భాస్కరుని మెచ్చఁగ జేసి యురు దేహుడైనమయూరుఁ గొలిచి,

తే. భవుని మెప్పించి కన్నులు బండిఁ దెచ్చి (?)

వనిత కిచ్చినకొలిదాసునకు మ్రొక్కి,

హరుని వినుతులచే మాట లాడఁ జేసి

నట్టిధట్టుని నన్నయభట్టా బొగడి.

ఇట్టి యీమునిపుంగవుల యైదవనేడము లోకమునకు లక్ష్యులక్షణప్రమాణ మగుట ఆశ్చర్యమా?

బ్రహ్మకల్పం దయిన యీమహాపురుషుఁడు ఆంధ్రగీర్వాణ భాషలయందు మహాకవియై రచించి యాంధ్రలోకము నుద్ధరించిన గ్రంథములలో రెండే నిర్వచనోత్తర రామాయణంబును విరాటపర్వాదిభారతోత్తరభాగంబును ప్రకటోపలంభములు. “విజయసేన” మని యింకొకటి ప్రబంధరత్నాకరమునం బ్రస్తావించఁబడియున్నది. ఏతత్కృత “కృష్ణశతక” మని యొకగ్రంథమును నిర్వచనోత్తరరామాయణోపాధ్యతములో శ్రీ నాగపూడి కుప్పసామయ్యగారు ప్రస్తావించియున్నారు. “కవి వాగ్బంధన” మని యొక చిన్నలక్షణగ్రంథమును గూడ తిక్కన రచించె నని (1912 సం) మదరాసు రాజకీయ లిఖితపుస్తకభాండాగారాంధ్రగ్రంథ వివరణమున నున్నది.

౨౬. సుకవన సుకవన స్వరూపములను తిక్కన తానే నిర్వచనోత్తర రామాయణములో నిట్లు వివేచించియున్నాఁడు.—

తిక్కన చెప్పిన సుకవనప్రకారము.—

ఉ. “ భూరివివేకచిత్తులకుఁ బోలు ననం దలఁపుండశంబులకొ
సౌరభ మిచ్చుగంధవహుచందమునం బ్రకటంబు నేసి యిం
పాఠమపల్కులం బడయ నప్పలుకు ల్పరి గ్రచ్చునట్లుగాఁ
జేరుప నేరఁగావలయుఁ జేసెద నేఁ గృతి యన్నవానికికొ.” 1 (5).

క. “ తెలుఁగుకవిత్వము చెప్పకొ । దలఁచినకవి యర్థమునకుఁ దగియుండెడు మా
టలుగొనివళులుం బ్రాసంబులునిలువక యెగిరి బులిమిపుచ్చుటచదురే.” 1(7).

క. “ అలవడ సంస్కృతశబ్దము । తెలుఁగుబడి విశేషణంబు తేటపడంగాఁ
బలుకు నెడ లింగవచనంబులు భేదింపమికి మెచ్చు బుభజనముకృతికొ.” 1(8)

క. “ అః సత్కృతీంద్రహర్షము । మనమున నెలకొలిపి సరసమమరసచోగం
భీన ముప్రసాదసంబో । ధనగోచర బహువిధార్థ తాత్పర్యముగాఁ” 1 (10).

చ. “ జాత్యము గామి నొప్పుచు సంస్కృత మెయ్యెడఁ జొన్పి, వాక్యసాం
గత్యము నేయుచో నయిన గద్యముఁ దోడుగఁ జెప్పివెట్టి, జా
గత్యము వోఁడఁ బ్రాసముప్రకారము నే అగునక్షరంబులక
శ్రుత్యనుమాప మంచు నిడ, నూరుల కివ్విధ మింపు వెంపజే.” 1 (14)

క. “ వచనము లేకయు వర్ణన
రచియింపఁగఁ గొంత వచ్చుఁ బ్రాధులకఁ, గథా
ప్రచయముఁ బద్యములన పాం
దుచితంబుగఁ జెప్పటాద్య లాపిద మనరే.” 1 (15).

[ఈపద్ధతి యొప్పు దని గావలయు నీయన భారతములో దీనిని మూర్ఖుకొని
వచనములను సమృద్ధిగాను ప్రాశముగాను చేర్చివాఁడు]

క. “ లలిత పదహృద్యపద్యం
బులనకలార్థంబు భుజితపూర్వాపరమై
యలఁతియలఁతి తునియలఁ గా
హల సంధించివిధమున నురఁగఁలయుకఁ.” 1 (16)

[కాహల=కాహళ=కాహళి=బాకా, కాశ.]

౨౭. తిక్కన చెప్పిన కుకవనప్రకారము. —

చ. “ పలుకులపాండు లేక, రసభంగము నేయుచు, బ్రాతవడ్డమా
టలఁ దమ నేర్పు నూపి, యొకటక హృదయం బలరింప లేక, యే
పాలమును గానియట్టిక్రమముకొ తమమెచ్చుగ, లోకమెల్ల న
వ్వులఁబారలం జరించుకుకవుల్ధర దుర్విటులట్లు చూడఁగాఁ” 1 (8)

[క్రమముకొ=క్రమమునైతము!]

అనుప్రసక్తిము:—ఇట్లు మకవినంద స్వరూపచేతనే తన ప్రభావముం గూడ
నుదాహృతపద్యములందు గమ్యముగాఁ జెప్పికొనియు, దనియక వాచ్యభంగిగా నయి
తము ఈయన చెప్పికొనియున్నాఁడు:—

చ. “ హరిహరపద్యగర్భులను నాదికసింధుల నుత్తమతక్రపి
శ్వరులను భక్తిఁ గొల్చి తగ వారికృపం గవితావిలాసవి

స్తరమహనీయుఁడైనను స్వగుహాత్తిరమూర్తి మన్మథుఁ
నరుఁడు దగంగ రాఁబనిచి వారనిమన్న న నాడొంచుచున్.” : (2).

మ. “అమలోదాత్తమనీషమై నుభయకావ్యప్రాధేః బాటించు ?
లఘునం బారగుడక్ష గళావిదుడ నాపస్తంబనూత్రుండఁ కా
తమగోత్రుండ మహేశ్వరాంఘ్రి కమల ధ్యానైక శీలుండ న 1 (13).
న్నమకుం గొప్పనమంత్రికి న్నుతుండఁ నిక్కాంతుండ సన్మాన్యుడక్ష.”

ఇంచువలన నీకవనముం దొడంగుటకు తనకుంగలయర్హతనుబెలుపుకొన్నాఁడు.
ఇట్లే ఇతనికి ముందు నన్నయయు, తనస్వరూపమును జెప్పికొనియున్నాఁడు. అది
సత్యమాణగ్రంథములో విశద మగును; మఱి యిటీవలివా రయిన శ్రీనాథాదుల
స్వప్రభావోత్పలమాట చెప్పనే అక్కఱ లేదు.

౨౮. ఇంచుక శాఖాచక్రమణము.

నాటకములలో కవిని నూత్రధారుఁడు ప్రరోచనార్థము ప్రతిభానివిరాజిత
నిఁగా నుద్గడించును. అది నాటకసంప్రదాయము. అట్లని రసార్థవసూధాకరములకు
శ్రీ సర్వజ్ఞ యాచేంద్ర మహీపాలుఁడును బ్రతిపాదించియున్నాఁడు. సంప్రదాయ
మని యెఱుంగక నూత్రధారకృతస్తుతిమాత్రమునకే కవి ఆత్మస్తుతి చేసికొన్నాడని
కవిని నిందించుట అజ్ఞ సంప్రదాయము. నూత్రధారుఁడు కవిని ఉద్గడింపక, —

“కవియొ చిలుతవాఁడు కవనంబు వెఱుంగఁడు

లక్షణంబు మన్న; లక్ష్యమన్న?

మన్న; నాటకంబు మదమెక్కి రచియించె;

దానిబగిసి మీరు గానరయ్య.”

అని వచించునేని ఆయాట నెవ్వరం గానరు; లేచి పోవుదురు. మనీయప్రతాప
రుద్రీయాది నాటకములందు “అంకెఁ దార్చె” నిత్యాది పద్యములంగూర్చి రసి
కులకు మీకు ఈసమాధానముం జెప్పికొంటిని.

ఇందులో నొకక్షుపాగ్రహణము:—“అంకెఁ దార్చె” నిత్యాదిపద్యమందు
‘జంతు కళంకు లేని కవిచంద్రుఁడు’ అనియున్నది. ‘కళంకు’ శబ్దము తెలుఁగులోఁ
లే దని యొకానొకరు నన్నాక్షేపించిరి. ఆశబ్దము సప్రయత్నత్తికముగా అజ్ఞదము
సూరనార్యునిచే కవిసంకయవిచ్ఛేదమునం బకత మని నాయుత్తరమును వాఁకెల్లది
చిలిసి. వెండియు నిటు మీకు నివేదించికొంటిని. లెక్కనచరిత్రములో ఏకదేశముగా
లెక్కప్రస్తావ మిది తుంతవ్యము.

౨౬. తిక్కన కవన మహిమ—.

ఈయన నిర్వచనోత్తర రామాయణములో తాను ప్రస్తావించినట్లే తన కవన మెల్ల మృదుమధురముగానే రచించినాడు.—

ఆంధ్రభారతధోరణిం గనినను, ఈతని నిరంతర వైదికకర్మపఠతంత్రతోడ మంత్రవ్యాపారప్రవణతం దలపున నుంచుకొని పరికించినను, ఆంధ్రభారతము ఆశు కవనముగానే కాకున్నది తత్ప్రియముగానే కానిపించును.

ఈతని భారతభాగములలో ప్రతిపద్యమును ఆడంబరము లేకయే ఈతని ప్రాతి స్థికివిశేషముం దెరుపును.

ఇమిడిక, పెంపకము, లక్షణానుసరణము, భాషాస్వాభావ్యము, పరిశుద్ధి, రస సంపద, జాతీయము—అనునివి తిక్కనకవనమునం గలవిశేషములు.—అందు పెంప కము ఆశుతన తోచిపించును ఈయనను భారవి మయూర భోజకల్పం దని కేతన వచించినాడు గదా. ఆది కరము సరియైన యభిప్రాయము. అట్లే ఈతనికవన ములో భారవియర్థగౌరవమును, మయూరునిపరిధవంబును, భోజునిచదురును, గలవు. మఱియు బాణుండు చెప్పని యపూర్వములను ఈయన చెప్పినాడని కేతనయే చెప్పి నాడు. కవనమందు అత్యంత సారళ్యముతో అత్యంతగాంభీర్యము బెరయ రచిం చుటయందు తిక్కనకు సాటి తిక్కనయే. ఈతని యలంతిసాటువల కావ్యేంద్రికను అలంకరణములు మాత్రమేగాక పోషణములు గూడ నగును. లోకసిద్ధములే యయి నను అవి ఈతని పద్దెములలోఁ బడి వానితో నటనే మొలచినవియుంబోలె తదైక్య భావముం బొంది యుండును. ఇంచుక యుదాహృతి.

(1) సుదేష్ట తనకడ వైరంధ్రిగా నుండఁగోరి యేతెంచుచున్నద్రోపదిం గని చేరఁ బిలిచి యాదరించుట. విరాట. 1 (309, 10).

“ కేకయ రాజనందనయును.—

చ. కనుగొని గారవంబును మొగంబునఁ, కేలఁ బురఃప్రసారముం,
దనువున నమ్రభావమును, దంతమరీచుల సామినిగ్ధమం
బును, దనలోఁ గడల్కొనఁగ, భూరిత రాదర కేళి నిందు ర
మృగపుడు, నంతనంత ద్రుపదాత్మజ నేరి విసీలి నిల్చినకా.”

ఇందలి యాధారాధేయములు ద్రోపదివి గాని సుదేష్టవి గావు; అయినను ఈపాతమున అదరమున భూరితరత్వమునకు నిమిత్త మగపడదు. ‘తనలో’ అనఁగా ద్రోపదిలోనా, సుదేష్టలోనా? ఏపక్షమునను అర్థపోషణ లేదు. పూర్వార్థమందలి సప్తములను ప్రథమలం గావించిన, ఈపద్యమునకు జీవకళ వచ్చును. ‘తనలోఁ గడ

లొక్కనఁగ' అనఁగా సుదేష్టహృదయమందు వ్యాపింపఁగా (నాటుకొనఁగా)-ఆమె చిత్తమున కెక్కఁగా-అని యర్థ మగును. పద్మమును సోమయాజులవారు ఈ క్రింది యట్లు పలికియుండు రని నాతలంపు:—

- (1) చ. “కనుఁగొని—గారవంబును మోగంబును, కేలుఁ బురఃప్రసారముం,
దనువును నమ్రభావమును, దంతమరీచులు సామినిగ్గమం
బును, దనలోఁ గడల్కొనఁగ, భూరిత రాదర రేఖ నిండు ర
వ్వనవుడు నంతనంత ద్రుపదాత్తజ సేరి విసీలి నిల్చినఁ.”
ఈపాఠమున భూరిత రాదర రేఖఁ” అని తృతీయార్థకముగా నవ్వయము.

[‘రేఖ యిందు’ అని ప్రథమ చేసిన, సుదేష్టముఖమున భూరిత రాదర మగపడె ననియు ఆయాదరము ‘రండి అమ్మ రండి’ అనుపిలుపుతోఁ బ్రోవడికి ధైర్య మొసంగె ననియు భావము.]

ఇందలి సుద్వయములు అననుగుణతం దెలుపును. విస్తరభయంబున వ్యాఖ్య వ్రాయకున్నాడ. రసికులు అర్థము నూహించుకొందురు గాక. ఈపద్యమున కవనము గోదావరిజిల్లా యావకాయయూరుఁగాయ బ్రద్దవంటిదిగా నున్నది.

[ఈపద్యమునకు శ్రీసుందరరామకృష్ణి గారును శ్రీ మూర్యనారాయణకృష్ణి గారును రచించినటీఁను నేను ఈవ్రాత ముగిసినవిమ్మట నిటీవలం బరికించితిని. దాని యందు మదూహితపాఠము పాఠాంతరముగా నుపలబ్ధమైనట్లు ఒసంగఁబడియున్నది. “తనలో” అనుమదీయపాఠమునకు వారు “తమలో” అని మాత్రము భిన్నముగా ఆపాఠాంతరమును ఉదాహరించివారు. ఈసమన్వయముతో ఈయేకవచన పాఠ మును రసజ్ఞప్రవృత్తులు వారును అంగీకరింతు రని తలంచెదను.]

- (2) “ఎత్తెలఁ గొందుఁ గౌంపుల పెల్ల” విరా. 4 (89).

[ఎత్తెల = చేఁపలఁబట్టెడి యడ్డుపల, క. ర.; ఈయన నదీతీరవాసి యని ఈప్రయోగము నూచించుచున్నది.]

- (3) తే. “ఆడుఁజందంబుఁ బురుషసమాకృతియను
గలిగి యున్నది; యొప్పు నూష్ణులత సొంపు
వికృతవేషావృతంబు లై వెలయ కితఁడు [పా. వెలయునితఁడు!]
నివులు గవిసిన మెఱయనినిప్పు వోలె.”
విరా. 4 (75)

[ఒప్పుఁ క్రియ; కర్త ఇతఁడు; ఉష్ణులత, సొంపు-ప్రథమలు, వానికి వి, వెలయక, క్రియలు.]

- (4) “పినుగులమిడు టిట్టులియు పెల్లునఁ బొద్దుఁడు శంఖ మొత్తినఁ.”

(5) తే. “అరసికొని యెన్ని భంగుల నైన నితని
 తేరు మనబారి కగపడు తెఱఁగు గాంచి
 యడరి బాసట యై యెవ్వ రడ్డపడిన,
 మెఱపు మెఱసినచాప్పునఁ దఱియఁజొరుము.” విరా. 5 (16).

(6) సీ. “గోరఁ బోఁజిన (జీరిన-పా.) మాడ్కిఁ గొన్నింటిఁ జక్కపా
 బాలుగా వ్రయ్యలు వాపి వాపి,
 బాడిస నఱకిన భంగిఁ గొన్నింటిఁ దు
 త్తునియలుగా బిట్టు త్రుంచి త్రుంచి,
 నెస అంపునున నిడ్డననిగఁ గొన్నిటి నిను
 మంతలుగా నుఱుమాడేయాడి,
 పనివడి తోలఁ గొట్టినలీలఁ గొన్నింటిఁ
 జిలునుగ్గుగాఁ బాడి నేసి చేసి,

తే. ఆడరి పొదివినబలము నా (అ?) నాయుధములఁ
 బ్రతిహతంబులఁ గావించె సతిరయమున
 నక్షత్రధ్వజ సూత హయత్వ లసద
 ఫల్లరథవల్లనం దగుఫల్లనండు.”

విరా. 5 (35)

(7) ప. “ఇవ్విధంబున సంబుధిలోన మహాశత్రుంబు విచారించుచందంబునఁ
 దదీయరథంబు గౌరవమైనట్లుంబునందు సంచరించు నయ్యవసరంబున.” విరా. 5 (49).

(8) అ. “రత్న కేతనములు, రాజిత శేఖరం
 బులును, రుచిర ఘంటికలును బాధ్య
 బాణనిహారిఁ దునిసి పడుఁ, గౌరవులచేటు
 దెలుప దుల్లునుల్లికలును బోలె.”

విరా. 5 (50).

ఈక్రిందిది ఆర్జునాశ్వత్థామయుద్ధములోనిది.

(9) చ. అతఁడును దీప్రబాణముల నాతనిఁ గప్పుచు మాఱుకొన్న నా
 శతముఖవృత్రసంగరముచందము దోచె, వడిం జటచ్చటా
 యితరవ మట్ట వేఱువుల నేర్చువాదనలు మ్రోతభంగి ది
 క్తతిఁ బరఁగెన్, మహాద్భుతము గౌరవసేవకు నావహిల్లఁగెన్.” విరా.

ఈయుద్ధాహృతమం దంతటను శమియందు పానకంబునోలెను, క్రూరిన

శ్రీరమున స్వాదిమనోలెను, ఈ విద్యవ్రతఘన కవితాపరిపాకము అభ్యంతరలీనమై
 యున్నది. దానిని అనుభవరసిగ్గు లెఱుంగుదురు,

30. తిక్కన నధిక్షేపించువారు.

వస్తు విట్లుండ, కారణవిశేషములచే ఈనడుమ కొందఱు గోదావరితీర్థ వారు “తిక్కన నెల్లారి తెలుగు వెట్టి భారతమును పాడుచేసినాడు” అని నిజమని మిత్రులతోఁ దెలుపుకొనుటయు, వారు దానిని నెల్లారి యువరసికులమ్రాలంబలుకుటయు వీరు అందులకు కక్కసించుటయును సంభవించినవి.

ఇందులకుం బ్రతిమల్లుముగా గుంటూరివారు తిక్కన కమకృష్ణానందలమువాడనియు, భారతమునందు తమసీమ తెనుంగుం బెట్టి దానిని పుణ్యకృదాస్వాద్యమయిన మహితల సుధాతరంగిణిం గావించినాఁడనియు, వాదించుచున్నారు.—ఇప్పటికిని కృష్ణాపినాకినుల తెలుగులకు ఎక్కుడుభేద మగుపడదు; సామ్యమే మెందు. తిక్కన త్రిపూరుసుము నెల్లారివాస్తవ్యుఁడని నిరూపితమేగదా; మట్టుగువముగా నచ్చటి వాఁడే యనియును దశకుమారచరితములోని తదియవంక ఇర్లనచే నూహనీయు మైయున్నది. కావున తిక్కన నెల్లారి తెనుంగునే (అనగా గుంటూరి తెనుంగునే) భారతమునం బెట్టినమాట వాస్తవమేగాని పాడుచేసె ననుట పాడి గాదు. పాడిచేసె నని గుడి కట్టించుట ఇహపరసాధకము. భారతమే ఎల్లవారికిని మహానిఘంటువును లత్యంబును లత్యంబును అని విద్యత్సమయ మగుటంబట్టియు, సహజముగానే తిక్కన యేర్చి కూర్చినయాంధ్రభాషయొక్క మాధుర్యాదిగుణవైభవముచేతన, అదియే సకల కవివతంస సునేవిత యై గుంటూరివిద్యత్సంహులు వర్ణించిన సుధాతరంగిణి యైన దని విద్యదభ్యుపగతి. నన్నయ తిక్కనల కవనములందు జేశభేదదోర్తక భాషాస్వాభావ్య భేదము కలదో లేదో పరిశీలించి సిద్ధాంతించుట బహుప్రయోజనకారి.

తిక్కనను ఇంతటితో వదలక ఈయన అవై యాకరణుఁడని కొందఱ తిదాసితములు అధిక్షేపించి, అందులకు నుదాహరణముగా తెనుగుపదమువై తత్ప్రియుక్తము మయట్లు కల దని నుడివినారంట. అట్టిప్రయోగములు ‘ఎండమము’ ‘వానమము’ అనువానివలె నుండును. ఇట్లు మయట్పుత్తయమును తిక్కన ప్రయోగించె నని నేను చెప్పఁజాలనుగాని, “సాత్కరించి” నని సాత్ప్రత్యయమును తెనుగుపదము వై ప్రయోగించుట నెఱుంగుదును. అట్లే ఎట్టాప్రెగ్గడ మయట్లును బ్రయోగించె ననియు నే నెఱుంగుదును. “సాత్కరించి” అని శ్రీనాథుండును తిక్కనం బ్రమాణీకరించికొని నైషధమునం బ్రయోగించినాఁడు 8 (108), సంప్రదానవాచక ప్రాతిపదిక సంఘటితము కాని యిట్టి సాత్ప్రయోగము నెవ్వరును తదవినవారు లేరు. సర్వప్రమాణభూతు లైనకవిత్రయమువారు ఉత్తమములే యని కావించినప్రయోగములను అశ్రీనాథునివలె మనము కన్నుల నద్దకోవలసినవారమును తెలివిగలమేని వారి

స్వారస్యమును ఎఱుంగవలసినవారమును అగుదుమే గాని అధిక్షేపింప నధికారులము గాను. చతుస్సముద్రములు, త్రికాలములు, శతాబ్దములు, ఇత్యైఱుగు సంఖ్యాపూర్వక సమానాధికరణ సమాసములు నన్న తీర్థోభయ సాధారణములు. వీనింబట్టి సకల భాషా వాగనుశాసనలవారికి సంస్కృతవ్యాకరణము మాత్రము తెలియ దని మనము ఘోషింపవలసినదా ?

మఱియు, ఆధునికులలో “చాపము నా కందిమ్మ” ఇత్యాది శబ్దపల్లవముల యందును, “ఎఱిగించిపుడే” ఇత్యాదిలేఖకాది ప్రమాదములయందును, క్షౌర్యేకార సంధిదోషముం జూపువారు కలరు. వారికి ఉత్తరమే? వారే వీనినే ప్రమాణీకరించి క్షౌర్యేకారసంధిని తామే చేయుదురు.

మఱియు, అఖండయత్రిపియులు “భద్రాయతమ్నా” యని పఠింతురు. “భద్రాయిత” యని పఠించినందులకు అప్పకవిని దూఱుదురు.

అనేకులు తాము ఏయే చెడుప్రయోగములం గావించుకో వాని కెల్ల ప్రమాణములుగా భారతమున తాము కల్పించినపాఠములను, ముద్రకాది ప్రమాద జనితములను, ఉదాహరింతురు. ఇట్టివానిని 32 టిని పూర్వము నేను అముద్రితగ్రంథచింతామణిలో ప్రామాదికము లని, స్థాపించి సవరించితిని. అటువై భారతముద్రకులు అందు 32 టిని దిద్దికొని “కాన తగ్గ” అనుచో “కాన” వనవాచకమయైనను అవ్యయముగా గ్రహించిరి. నాఁటినుండి “కాన” (కావునకుఁ బర్యాయము) అనంద భారతమున కళగా నెలకొని ఇతరములకును కళగా నెక్కుచున్నది. ఆ 32 సవరణలకుం గారణమయినవారు తదప్రాసము నెట్టుకొనిరి, వారు అక్షేపించినవారికి “కానఁదగ్గ” అని పఠించి వైపద్యమును, కర్ణ. 31. 31 పద్యమును, ప్రమాణములనుగాఁ జూపిరి. కర్ణనింగుర్చి ధర్మరాజు వచించుట. —

చ. “అతనికి నాకునుం గలిగె నాహవ మంతకు ముంద రందుఁ బార్షదుఁడును సత్యకౌత్యజుఁడు శాంతనవాంతకరుండు ద్రౌపదీ గుతులను నాడఁగా నితఁడు సూతహయధ్వజపాతనంబు నే నీ తమవుఁ దీవ్రకాండములఁ జెండఁగ నే వెగ డందితిఁ గడుకా.”

ఇందు “పార్షదుఁడు” అనియే సీతారామాచార్యులవారు సయితము క. ర. సుధాతమునం బఠించినారు. అయినను ఇట “పార్షతుఁడు” అనుటకు “పార్షదుఁడు” అనుట లేఖకాదిప్రమాదజనిత మని నేను అముద్రితగ్రంథచింతామణిమయాఖములందు స్ఫుటామాణముగా స్పష్టపఱచియున్నాఁడను.

నేటికపు లనేకులు “చేతురు” “కోతురు” ఇత్యాది రూపములను సైతము భారతమువలననే సాధూకరింప దొరంకొనుచున్నారు.

అధితేపార్థము గాకున్నను, ప్రామాణికబుద్ధిచేతనే అయినను, అప్పకవి “ప్రాసముప్రకారము వే అగునక్షరంబులకు శ్రుత్యనురూప మంచు నిడ” నను తిక్కనగారి ప్రతిజ్ఞకు భంజకములుగా “సుదేష్ట” యనుటకు “సుధేష్ట” యనియు, “ప్రతివింధ్యుఁ” డనుటకు “ప్రతివింధ్యుఁ” డనియు, భ్రమచే పఠించి లేనిదప్రప్రాసములను, సోమయాజులవారికి ఆకాశించినాఁడు. అందులతత్త్వమును విశదపఱచెదఁ—అప్పకవి యుదాహరించిన యాపద్యము. లివిగో:—

క. “మద మొదవ రమ్యహర్మ్యము

తుడినిలువున నిష్టసఖులతోడ విహారా

స్పద మగు నెలవున మెలఁగెడు

సుధేష్ట తజ్జాలకములఁ జూచెం బ్రీతిక.”

విరాట. 1 (301).

క. “వింధ్యాద్రివోరె నాప్రతి

వింధ్యుఁ డచలితోగ్రమూర్తి వెలయ నిలిచి డ

ర్వాంధ్యమతి నడరి దీప్తా

వంధ్యాశ్రమ లక్ష్మ-మారవరువైఁ బఱవెళి.”

ద్రోణ. 5 (170).

సుదేష్ట.

భార. విరా. కుంభఘోష ముద్రణము-దేవనాగరము:...

“తస్యాం కేకయరాజ్ఞ స్తు సుదేష్టా దుహితౌభవత్...”

తాం విరాటస్య మాతృస్య కేకయః ప్రదదౌ ముదా.” 21 (16...19).

—కలకత్తా... (ప్రతాపచంద్రరాయి):...

“సుదేష్టావాచ” 9 (9, 22, 35); 15 (5, 10, 16); 16 (48, 50).

“యాజ్ఞ సేనీ సుదేష్టాం తు శుక్రావస్తీ విశాంసతే

అవసత్ పరిచత్యాహ్వా సుదుఃఖం జనమేజయ.” 14 (2).

“తథా చరన్తీ పాశ్చాతీ సుదేష్టాయా వివేకసే.”—(3).

“తతః సుదేష్టా మనుమన్త్యో కీచకః.”—(11).

“ప్రత్యాఖ్యాతో రాజపుత్ర్యో సుదేష్టాం కీచకోబ్రవీత్.” 15 (1).

“తాం సుదేష్టే పరీషస్వ.”—(2).

“సుదేష్టా సూత మబ్రవీత్.”—,,—(4).

“సుదేష్టా ప్రేమయామాస సైరస్థీం కీచకాలయమ్.”—,,—(9).

“ఇ త్కుక్త్వో ప్రాద్రవ త్కృష్టా సుదేష్టాయా నివేశనమ్.”—,,—16 (46).

“శౌచవాఽస్తి సుదేష్టాయా అక్షసూర్యస్య కారణాత్,” 20 (1).

“అసీ త్సాఽద్య సుదేష్టాయా భీతాఽహం కశవర్తసి.”—,,—(22).

“సాఽహ మద్య సుదేష్టాయాః పురో పశ్యా చ్చ గామినః.”—,,—(23).

బాలభారతకావ్యము—(దేవనాగరిలిపి.)

“సపది సుదేష్టాయై స ని్యవేదయ త్తద్గతం భావమ్.” విరా. 1 (62).

“మదనాసహం సహాదర మవలోక్య తతోఽపద త్సుదేష్టా సా” (63).

“చద్యకృతే సచ్చలయా తద్వత్సలయా సుదేష్టయా బలత్కః” (97)

మోనియరువిల్లియమ్ను నిఘంటువులో ‘దేష్ట’ శబ్దము కలదు—వై దికము, ఇచ్చుట యర్థము. ఇందులకు ‘కుమారిదేష్ట’, ‘చారుదేష్ట’ ఇత్యాదులు ఉదాహృతములు.

ప్రతివిన్ధ్యః.

భార. ఆది. (ప్రతాపచంద్రరాయి.)

“పాణ్డవేభ్యో సి పాశ్చాత్యం ద్రౌపద్యాం శఙ్ఖ జఙ్గితే...”

ప్రతివిన్ధ్యో యుధిష్ఠిరాత్ సుతసోమో వృకోదరాత్.” 63 (117-8).

“తత్ర ద్రౌపదీం భార్యా మవిన్దన్ స్వవిషయం చాభిజగ్ముః। కుశలినః పుత్రాం శ్చోత్పాదయామాసుః। ప్రతివిన్ధ్యం యుధిష్ఠిరః సుతసోమం వృకోదరః” 95 (73-74).

కుంభఘోష ముద్రణము—(దేవనాగరిము).

“పాశ్చాతీ సుహువే పీరా నాదిత్యా నదితి ర్యథా।

యుధిష్ఠిరా త్ప్రతివిన్ధ్యమ్.” 247 (77).

“శాస్త్రతః ప్రతివిన్ధ్యం త మూచ ర్విప్రా యుష్ఠిరం।

పరప్రహరణజ్ఞానే ప్రతివిన్ధ్యో భవ త్వయమ్.”—,,—(77).

[ఇందులకు అధోజ్ఞాపిక—“పరప్రహరణజ్ఞానే శత్రుకృత ప్రహరవేదనాయాం విన్ధ్య ఇవ నిర్విజ్ఞాన ఇతి ప్రతివిన్ధ్యః.”]

“దుశ్శాసనుండును ధర్మనందన నందనుండును బోరునెడ నప్పొందు పాత్రుం డతని ఫాలంబున వాలిక నారసంబులు మూడు నాటించినం ద్విభిర యుత కైలంబు లీల నయ్యువరా జొప్పి యవ్వీరుం గ్రూరశరంబులం గప్పి కేతు సారథిరథంబులఁ దిల ప్రమాణశకలంబులు నేసిన...” (169).

ద్రోణపర్వము—తెనుగున—5 (169-70).

క. వింధ్యాద్రి వోలె...(170).

ఈ తెనుగునకు మూలభూత మైన ఘట్టము—(ప్రతాపచంద్రరాయి) ద్రోణ.

“ప్రతివిధ్యం సమయాంతం ప్రసహంతం కణే రిపూజా

దుశ్శాసన సైవ సుతిః ప్రత్యగన్వ సృహాగభమ్. 169 (34)...

ప్రతివిధ్యస్తు సమరే కుర్వాణం కర్మ దారుణఁ

దుశ్శాసన శ్రీభి రాబ్ధైర్లలాటే సమవిధ్యత. (36)

సోఽతివిధో బలవతా తవ పుత్రేణ ధన్వినా

విరరాజ మహారాజ సశృజ్జ ఇవ పర్వతః.” (37)

దుశ్శాసనం తు సమరే ప్రతివిధ్యో మహాగధః

నవభి స్సాయకై ర్విధ్వౌ పున ర్వివ్యాధ సప్తభిః. (38)

తత్ర భారత పుత్రస్తే కృతవాక్ కర్మ దుష్కరం

ప్రతివిధ్యహయా నుగ్రైః పాతయామాస సాయకైః. (39)

సారథిం చాస్య భద్రేన ధ్వజం చ సమపాతయత్

రథం చ తిలశో రాజక్ వ్యథమ త్రస్య ధన్వినః.” (40).

ఈ ప్రకారముగా నుదేష్టా ప్రతివిధ్య కబ్బములు కలకత్తా బాంబాయి మంభా ణాది దేవనాగర ముద్రణములయందు యథాక్రమము తవగ్గ తృతీయ చతుర్థ వర్గ ఘటితములుగానే నిఘంటువుచేతను టిప్పణముచేతను మూలగ్రంథగత నిర్వచనముచేతను నిరూపితములై అట్లే ముద్రితములై యున్నవి. కావున ఈ కబ్బములు గల పూర్వోదాహృత విరాట ద్రోణ పర్వ పద్యములయందు దధప్రాస మని యుప్పుక వ్యాదులు పట్కుట ప్రమాదిక మని యెన్నవలసి యున్నది.

మఱియు నప్పకవి యీక్రింది ‘డ’ ప్రాసమును భ్రమచే స్వవర్గజ (దడ) ప్రాసముగా నుదాహరించినాడు.—[ఇట దేని కేది స్వవర్గజము?]

ఉ. “ఎండకు వాన కోర్చి తనయిల్లు ప్రవాసపుఁజోట నాక నాఁ

కొండు నలంగు న్నిదురకుం దఱి దప్పెను డప్పి పుట్టె నొ

క్కండను నెట్లాకో యనక కార్యము గల్గినవేళ నేలినా

తండొకచాయఁ జూపినను దత్పరతం బని నేయుటొప్పుగుణ.” విరా. 1 (185)

ఇందు “అకొండును” అనుపదమున ‘కొండు’ ననునది ‘కొను’ ధాతువు యొక్క తద్ధర్మార్థ కోత్తిమ పునఃమైకవచన రూపభేదము.—“ఇట్ల బిందువుమీఁదితద లకు నిత్యవైకల్పికంబు లయి టడ లగు.” బాల. క్రి. మా. 59.

కొండలు, ‘ఏన విదప’ అను వాక్యవచనమును, ‘ఏను విదప’ అని పఠించి ‘ఏనుశబ్దప్రథమైకవచనమువై గనుడదవాదేశమును కల్పించుకొనఁ జూచినారు.

ఇట్లు శ్రీసోమయాజులవారి ప్రయోగముల తత్త్వము నెఱుంగక వానింగూర్చి పెక్కురుగావించిన ప్రామాదికవ్యవస్థలు పెక్కులు గలవు. గ్రంథవిస్తరభీతిచేత వాని నెల్ల నిటం దడవనైతిని.

ఇట్టి యుచ్ఛ్రమములనుమాత్రము ఉద్దేశించి యొకయుపన్యాసము నేయందగును.

30. అప్పకవి చెప్పినసప్తవిధకవులలో తిక్కన వివేకి యగును.

నీ. “గణ వర్ణ శబ్దార్థ గుణ దోష నికరంబు
పరికించి మాన్యు గన్బ్రము వివేకి.” అప్పకవి.

ఆ నికరమునకు సాధనముగా,—

ఉ. “అదిని శబ్దశాసనమహాకవి చెప్పినభారతంబులూ”

నేది వచింపఁగాఁబడియె నెందును దానినె కాని నూత్రసం
పాదన లేమిచేఁ దెలుఁగుపల్కు మఱొక్కటి గూర్చి చెప్పఁగా
రా దని ద్రాక్షవాటికవిరాక్షనుఁ డినియమంబు చేసినకా.” 6 పు.

క. “ఆమూఁడు పర్వములలో

నామాన్యుఁడు నడువు తెలుఁగు లరగిసికొని కృతుల్
తాము రచించిరి తిక్కను

ధీమణి మొదలైన తొంటి తెలుఁగు కవీంద్రుల్.” 6 పు.

అని యప్పకవి పలికినాఁడు. ఇది సుప్తిజాతరూప పదలక్షణపరమేగాని శబ్ద మాత్రపరము గాదు. కవిసమయపరంబునం గాదు. శబ్దమాత్రము లోకమువలన సిద్ధమని సర్వసమ్మతము. “ప్రవాహినీ దేశ్యా” యనునూత్రంపు వివగణములూ.—

క. “కవులకు దేశ్యము లోక

వ్యవహారమువలనఁ దెలియ నగు, నాలోక

వ్యవహారము నిత్యంబును

భవి నిజదేశమున యోగ్యమును నగుఁ గృష్ణా.” 29 పు.

తే. “అవస్థియందు లోకవ్యవహార మనఁగ
నాత్మ దేశంబులను బెద్ద లైనవార
బాడుభాషా విశేషవాక్యములలోన
బాడుకను వచ్చునవి దుగ్ధవార్ధిశయన.” పు. ౩౨.

అప్పకవి యావిషయమును విస్పష్టము చేయలేదు. ఎట్లన నాతఁడు “అవి యెవ్వ యనిన” అని యారంభించి—చెవులు, బుగ్గలు, పండ్లు, చండ్లు, బొడ్డు, ముడ్డి, కాళ్లు, అనఁగూడ దనియు, వీనికి బదులుగా—వీనులు, కన్ను దోయి, చెక్కులు, పలువరుస, చన్నుఁగవ, బొక్కిలి, పిఱుఁడు, అడుగులు—అనవలయు ననియు వాక్కాణించినాఁడు. ఇట్లతఁడు కూడ వన్నశబ్దము లన్నియు పెద్దలు వాడునవియే. కూడు నన్నవి అంత వాడుకలోనివి గావు.

పిల్లవానికి వీనులు కుట్టినారా? కన్ను దోయికి కలఁక వచ్చినది. పిఱుఁడు గడుగు, చన్నుఁగవబిడ్డ, బొక్కిలి కోసినారు, అను పెద్దలు లేరు గాని, చెవిపోటు, చంటిబిడ్డ, బొడ్డు కోసినారు, అని పెద్దలును వ్యవహరింతురు. “కవులకుఁ జెవులపండువులు నేయు” “పండ్లిలించుకల్పకళాభి,” “బొడ్డు కోసినకొడవలి” అని మహాకవులును ప్రయోగింతురు. “పండ్లసరియలు” మనుచ. 4 (60), “బొమ్మ ముడిగొనఁ బండ్లు గీటుచును” ప్ర. రా. వే. వి. వి. 84; “పండ్లు గన్నట్టుంగఁ బనసఁ జూపుచు(?) ముష్టిఁ గైకొనుమలధరాగ్రబలఁ దెగడి,” కువల. 1 (53), “వటుచపేటంబునఁ బండ్లు డుల్లఁగ మొత్తి పూపారుకవదనంబు బోసి పుచ్చె.” కాశీ. 7 (84).

మఱియిట వ్యవస్థ యేమన్న—గుఱగవర్ణ నిర్దేశమున పూర్వోక్తములు ప్రశస్తములు గావు, తత్పర్యాయములుగా అనంతరోక్తములు ప్రయోక్తవ్యములు. ఈమదిరాజ్యేది సీసవద్యము కవిసమయసిద్ధపదపరము, శబ్దమాత్రపరము గాదు. కవి రాక్షసోక్తి పదలక్షణపరము.

ఆంధ్రకవితాగురు వయిన క్రీనన్న పార్వనిలక్షణమును తిక్కనయెఱ్ఱనలు సమగ్రముగా పాటించినందుననే ఆయనతోఁగూడ వీ రిరువురును కవిత్రయసంకేత వాచ్యులయినవారు.

౩౨. శబ్దసమృద్ధి:—నన్నయగ్రంథముకన్న తిక్కనగ్రంథము అతి బహుళ మగుటచే దానలేనియాండ్రపదములు పెక్కులు ఇందుం గలవు. శబ్దతల్లక్షణ సమృద్ధిసాష్టవములచే భారతము కవులకు నిఘంటువును శబ్దశాస్త్రమును అయినది. అనంతరకవులు దానిని గ్రుడ్డిపాఠము గావించిరి. కవులప్రామాణ్య ప్రాశస్త్యములు తత్తద్భారతజ్ఞానతాతరమ్యా ధీనములుగా నుండును.

బహుభవపల్లి సీతారామాచార్యులవారు నన్న తిక్క శంభుదాస సోములను ఆంధ్రకవులలో మొదటితరగతి వారినిగా గణించియున్నారు. ఇందు ఆంధ్రపండిత లోకము తొలిమువ్వరను కవిత్రయ మని సంకేతించి వారిప్రయోగమునే ముఖ్య ప్రమాణముగాఁ గొనుట సంప్రదాయ మైయున్నది.

33. నన్నయ తిక్కనాదుల తారతమ్యము.—

వీరిలో తారతమ్య మేర్పడుచుట సుకరము గాదు. వీరిలో నన్నయ పాణి నీయముచే సాధ్యము గాక వ్యాకరణాంతరముచే సాధ్యమగు “ముష్టాముష్టి” ప్రయోగముం గావించినాఁడు.—

క. “భీమాసురవీరులము | మ్హముష్టిరణచ్చటచ్చటా శబ్దం బు

ద్దామం బై తద్విప్పినను | హామృగపడులకు నతిభయావహ మయ్యెకా.”

పాణిసీయముప్రకారము “ముష్టిముష్టి” అనియే యుండవలయును. “ముష్టా ముష్టి” బోపదేవకృతముగ్ధబోధసాధ్యము. ఎట్లన—

“349 వ్యతిహరే చిః పూర్వో ధ్తోఽన చ్యా వా” అని సూత్రము. అందుల వృత్తి—“వ్యతిహరే యో హః తస్మాత్ చిః స్యాత్ పూర్వస్య చ ఛః స్యాత్ ఆ వా న త్వది | కేశేష కేశేష గృహీత్వా య ద్యద్ధం ప్రవృత్తం కేశా కేశి | దణ్డే శ్చ దణ్డే శ్చ ప్రహృత్య య ద్యద్ధం ప్రవృత్తం దణ్డాదణ్డి |

ముష్టా ముష్టి ముష్టిముష్టి, బాహాబాహి బాహూబాహవి | అచి తు అస్యసి.”

అందులకే శ్రీరామతర్కనాగేశటికలో “ముష్టాముష్టితి | వరే తు పూర్వ స్యాత్వం నేచ్ఛన్తి | తేషాం మతే తు ముష్టిముష్టి త్యేవ |”

ఈబోపదేవునిచేత ఇంద్రాదివ్యాకర్తలు ఎనమండ్రు ప్రమాణీకృతులు.

“ఇన్ద్రో శ్చన్ద్రః కాశకృత్స్నిపిశబీ కాకటాయనః

పాణి న్యమరజై నేన్ద్రాః జయ స్త్య మ్హదిశాబ్ధికాః.”

“మతాని తేషా మాలోచ్య సర్వసాధారణః స్ఫుటః

ధాతుపాతః స్వదా ద్యాదిక్రమాదనై దాదిమక్రమః

కవితల్పద్రుమా నామ వద్యై నిఃస్పృహ్యతేఽత్ర తు,

ధాతవః కథితాః పాత సూత్ర లో కాగమస్థితాః.”

దానిటికలో ఆత్మనేపదవరన్వేపదవ్యవస్థలో—

“తథాచవర్ధమానః...

‘ఇతి లోకీకవాక్యేషు వ్యభిచారోఽతిపుష్కలః,

జేదవాక్యేషు య ద్యస్తీ నియమః కేన ధార్యతే;
విశేషః పాణినే రిష్టః, సామాన్యం చిత్రవర్తణః,
సామాన్య మనుగృహ్లాతి త త్రాచార్యపరమ్పరా.'

ఇతి. ఏతేన 'అకరో దచిరేశ్వరః షీరౌ । ద్విషదారమ్భఫలాని భన్తు సాత్' !
ఇతి రఘుః । 'తసౌతి శుభ్రం గుణసంపదా యశః' ఇత్యాదౌ ఫలవత్క-
ర్తరి పరస్మైపదమ్ । 'ఫలం విశ్వేష కారాయ దత్తై పర్వణి పర్వణి' తి ।
'కములవసాన్ధాటనం కుర్వతే యే' । యే సూర్యశ్చయః । ఇత్యాదౌ వఫలవ
త్కర్త ర్యాత్మనేపదమ్ ।

ఇట్టిచిక్కులు తిక్కన భాగమున లేవు. ఇట్టివి నన్నయభాగమున ఇంకనుం
గలవు. ఇందువలన నన్నయకు "వాగనుశాసన" "సకల భాషా వాగనుశాసన"
వీరుదములు రూఢి కెక్కుచున్నవి. వీరలనుగుణించి మహనీయులు వచించినసూక్తుల
సరయుట తగును.

౩ర. నన్నయ కృతాత్మ ప్రశంస.

నీ. "తనకులబ్రాహ్మణు ననురక్తు నవిరళ । జపహూమతత్పరు విపులశబ్ద

శాసను సంహితాభ్యాసు బ్రహ్మాండాది । నానాపురాణ విజ్ఞాననిరతుఁ
బాత్రు నావస్తంబసూత్ర ముద్దలగోత్ర । జాతు సద్వినుతావదాతచరితు
లోకజ్ఞు నుభయభాషా కావ్యరచనాభి । శోభితు సత్ప్రతిభాభియోగ్యు.

ఆ. నిత్యసత్యవచను మత్యమరాధిపా । చార్యునుజును నన్న పార్యుఁ జూచి
పరమధర్మ విదుఁడు వరచను క్యావ్వయా । భరణుఁ డిట్టు లనియెఁ గరుణతోడ."
('తనుఁ గుల'—పా.)

ఈ. "సారమతిం గపింద్రులు ప్రసన్నకథాకవితార్థయుక్తి లో
నారసి మేలు వా, నితరు లక్షరరమ్యత నాదరింప, నా
నారుచిరార్థసూక్తినిధి నన్నయభట్టు తనుఁగునకా మహా
భారతసంహితారచన బంధురుఁ డయ్యె జగద్భితంబుగఁ."

[ఇతరులు=శాస్త్రితాదులు.]

అశ్వాసాంతమున— "ఇతి శ్రీ సకలభాషావాగనుశాసన నన్నయభట్టు
ప్రణీతం బయిన..." అని ప్రాసీకొనియున్నాఁడు. వైసీసపద్యములోని "విపుల"
శబ్దము ఈగద్యముందలి "సకల" శబ్దమునకు పర్యాయముగా నుండసావు.

౩౫. నన్నయంగూర్చి యెట్టిన (కీ. శ. 1369) అరణ్యపర్వాంతమున:—

తే. “ఎట్టినార్యుండు సకలలోకైక విదితుఁ

దైనన్నయభట్ట మహాకవిండు

సరససారస్వతాంశప్రశస్తి వన్నుఁ

జెందుటయు సాధుజనహర్షసిద్ధిఁ గోరి.”

క. ధీరవిచారుండు తత్కవి

తారీయిం గొంత దోఁడ, దద్రచనయకా,

నారణ్య పర్వశేషము

పూరించెఁ గవీంద్రకర్ణ పుటపేయముగాక.”

అని వచించినాడు. ఇందువలన నన్నయయందు ఎట్టిన వహించినగౌరవాతిశయము తేటపడుచున్నది.

౩౬. ఎట్టిన తనహరివంశములో నన్నయతిక్కనల నిట్లుగ్గడించినాడు.

ఉ. “ఉన్నతగోత్రసంభవము నూర్జితసత్త్వము భద్రదౌతీసం

వన్నము నుద్ధతాస్యపరిభాషి మదోత్కటము న్నరేంద్రపూ

జోన్నయనాచితంబు నయి యొప్పెడునన్నయభట్టకుంజరం

దెన్న నిరంకుశోక్తిగతి నొందును గ్రాలుటం బ్రస్తుతించెదక.”

మ. “తనకావించినసృష్టి తక్కురులచేతం గాదు నా, నేముఖం

బునఁ దాఁ బిల్కినఁ బిల్కు లాగముము లై పొల్పొందునా, వాణి న

త్తను నీతం దొకరుండ నాఁ, జనుకుహత్వాక్షిం గవిబ్రహ్మ నా,

వినుతింతుం గవిఁ దిక్కయజ్ఞ నభిలోర్విదేవతాభ్యర్చితుక.”

ఇందు నన్నయతిక్కనలకు హస్తీబ్రహ్మాంతర మని యెట్టిన భావించినట్లు కొందఱు అభిప్రాయపడిరి. కాని వత్సమాణముచే నయ్యభిప్రాయము తొలంగఁగలదు. ఏ లన-
ఎట్టినయే వీరింగూర్చి తనలక్ష్యసృసింహపురాణమున :—

ఉ. “భాసురభారతార్థములభంగులనిక్క మెఱుంగ నేరమిం

గాసటవీసటే చదివి గాథలు ద్రవ్యుతేనుంగువారికే

వ్యాసమునిప్రణీతపరమార్థము తెల్లము చేసినట్టియ

జ్ఞానసకల్పులం దలఁతు నాద్యుల నన్నయతిక్కనార్యులక.”

ఇట్లు ఇరువురను బ్రహ్మతుల్యులంగా వచించినాడు.

32. మహనీయుడు తిక్కనసోమయాజి (క్రీ.శ. 1275) విరాటపర్యారంభములో నన్నయ్య నిట్లు దేశించినాడు:—

ఉ. “ ఆదరణీయసారవివిధార్థగతిస్సురణంబు గల్గి య
ష్టాదశపర్వనిర్వహణసంభృత మై పెను పొంది యుండు నం
దాదిం దొడంగి మూడు కృతు లాంధ్రకవిత్వవిశారదుండు వి
ద్యాదయితుం డొనర్చె మహితాత్ముడు నన్నయభట్టు దక్షతకే.”

ఉ. “ కావున భారతామృతము కర్ణపుటంబుల నారం గ్రోలి యాం
ధ్రావళి మోదముం బొరయునట్లుగ సాత్యవతేయ సంస్మృతి
శ్రీవిభవాస్పదం యైనచిత్రముతోడ మహాకవిత్వదీ
క్షావిధి నొంది పద్యముల గద్యముల న్రచియించెద స్వతుత్.”

“ మదమాతంగతురంగ ” పద్యమునకు వసరు మెఱుంగు పెట్టుటచేత తిక్కన
“ నన్నయకన్న మెఱుంగుగా నల్ల శక్యము గాదు, మెఱుంగునోలె దోచింపఁ
జేసెదను.” అనునభిప్రాయముం దెలిపె నని పెద్దలు వచింతురు.

3౩. బి. నీతారామాచార్యులవారిచే 2-వ తరగతిలోఁ జేర్పఁబడినవాఁడు
తిక్కనశిష్యుండు మారన నన్నయను ఆంధ్రకవితాగురువుం గాఁ గొలుచుచున్నాడు.
తనగురునిఁ దిక్కనను ఆంధ్రకవితాగురు వని చెప్పలేదు.

ఉ. “ సారకథానుధారన మజస్రము నాగళ పూరితంబుగా
నారంఁగ గ్రోలుచుకొ జనులు హర్షరసాంబుధిఁ దేలునట్లుగా
భారతసంహితకొ మును ద్రిపర్వము నెవ్వఁ డొనర్చె నట్టి వి
ద్యామణీయు నాంధ్రకవితాగురు నన్నయభట్టుఁ గొల్చెదక.”

చ. “ ఉభయకవిత్వతత్త్వ విభవోజ్ఞులు సంవిహితాధ్వరక్రియా
ప్రభు బుధబంధు భూరిగుణబంధురు భారతసంహితాక్రియా
విభుఁ డరతత్త్వబోధను నవీనపరాశరసుాను సంతత
త్రిభువనకీర్తనీయయతుఁ దిక్క-కవీశ్వరుఁ గొల్చె భక్తితోకే.”

“ ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్ర తిక్కనసోమయాజి ప్రసాదబద్ధ సరస్వతీపాత్ర
తిక్కనామాత్యపుత్రమారయామాత్య ప్రణీతం బైనమార్కండేయపురాణంబునందు.”

3౪. బి. నీతారామాచార్యులవారు 2-వ తరగతిం జేర్చిన శ్రీనాథకవి (క్రీ.శ.
1870) భీమేశ్వరపురాణమున.—

క. “ నెట్టుకొని కొలుతు నన్నయ

భట్టోపాధ్యాయ సార్వభౌమునిఁ గవితా

పట్టాభిషిక్తు భారత

ఘట్టోల్లంఘనపటిష్ఠ గాఢప్రతిభుఁ.”

ఉ. “ పంచమవేద మై పరఁగుభారతసంహిత నాంధ్రభాషఁ గా

వింశఁ బదేనపర్వములు విశ్వజగద్ధితబుద్ధి నెవ్వఁ డ

కాంచనగర్భతుల్యున కఖండితభక్తి నమస్కరింతు ని

ర్వంచితక్తి ర్రివై భవవిరాజికిఁ దిక్కనసోమయాజికిఁ.”

అని నన్నయను ఆంధ్రకవితాగురువునుగా వచించినాఁడు, తిక్కనను ఈ పంచమవేదమున బంహిష్టభాగము నాంధ్రీకరించినందులకు కాంచనగర్భతుల్యుఁడని యుగ్గడించినాఁడు.

ఈతఁడే వారివారికవనగుణవిశేషములం దెవ్వఁడు కాశీఖండమున. —

సీ. “ వచియింతు వేములవాడభీమునిభంగి

నుద్దండలీల సెక్కిక్కమాటు,

భాషీంతు నన్నయభట్టుమార్గంబున

నుభయపాకౌన్ది సెక్కిక్కమాటు,

పాత్రుత్తు తిక్కయజ్ఞప్రకారము రసా

భ్యుచితబంధముగ సెక్కిక్కమాటు

పరిభవంతు ప్రబంధవరమేశ్వరునిలేవ

సూక్తివై చిత్రి సెక్కిక్కమాటు.”

అని నన్నయకు ఉభయవాక్పౌఢియై తిక్కయజ్ఞుకు రసాభ్యుచితరచనయు ప్రధానగుణములుగా వర్ణించినాఁడు. ఏతత్సహజ్ఞకముగానే వెండియు నంవే-

తే. “ శబ్దశాసను నన్నపాచార్యవర్యు

సత్కవిశ్రేష్ఠుఁ దిక్కయజ్ఞును భజించి

గత్ప్రబంధమహేశ్వరు శంభుదాసు

నధికతరభక్తిసంయుక్తి నాదరించి.”

అని నన్నయను ఆచార్యవర్యుఁడగు, తిక్కనను ఉత్తమకవిఁడగునం, బరికి నాఁడు.

౪౦. దక్కన (క్రీ. శ. 1400) 3-వ తరగతికవి. కవిత్రయము నిట్లు నుతించినాడు.—

ఉ. “వేయవిధంబులందుఁ బదివేపురు పెద్దలు సత్రబంధముల్
పాయక చెప్పి రిట్లు రసబంధురవాగ్విభవాభిరామధౌ
రేయులు శబ్దశాసనవరేణ్యులు నాఁగఁ బ్రసేధి తెక్కిరే
యేయెడ నన్నపారుగతి / నిధర నట్టిమహాత్ముఁ గొల్చెదన్.”

కు. “పరువడి భారతాఖ్యం గలపంచమవేదము నాంద్రభాష గు
న్ధీరత రచించుచోఁ గృతిపతిత్వముఁ గోరి ప్రసన్నుఁ డైనయా
హరిహరనాథుచేఁ బడనె నవ్యయసౌఖ్యపదంబు నెవ్వఁ డా
పురుషవరేణ్యుఁ దిక్క-కవిఁ బూని నుతింతుఁ గృతాధ్వరోత్సవున్.”

ఉ. “ఈత్రయఁ దాఁ బ్రబంధపరమేశ్వరుఁ డై విరచించె శబ్దవై
చిత్ర సరణ్యపర్వమున శేషము శ్రీసరసింహరామ చా
రిత్రములున్ బుధప్రజగతిష్ఠత నెఱ్ఱయశంభుదాసుఁ డా
చిత్రకవిత్వవాగ్విభవబృంభితుఁ గొల్చెద భక్తియుక్తితోన్.”

అని నన్నయయందు శబ్దశుద్ధిని, రసబంధురవాక్కును, ఎఱ్ఱనయందు శబ్దవైచిత్రిని పవించినాడు. శ్రీనాథుండును ఎఱ్ఱనకు నూక్తివైచిత్రినే చెప్పినాడు.

౪౧. పిల్లలమఱ్ఱి పినవీరభద్రన (క్రీ. శ. 1400) 3 - వ తరగతికవి—శకుంతలా పరిణయమున.—

క. “ఇట్టల మగుమతి భారత ।
ఘట్టమునకు నడవయచ్చు కట్టినకవితా
పట్టాభిషిక్తు నన్నయ
భట్టోపాధ్యాయుఁ డలఁచి పరమప్రీతిన్.” 1 (11).

తే. “ఉభయకవిమిత్రు నత్యంతకుభచరిత్రు,
భాసునకు తేజుఁ, గొమ్మయప్రభుతనూజు,
సుకృతవిభ్రాజిఁ దిక్కనసోమయాజిఁ,
బ్రణతబహు దేశకవిరాజిఁ బ్రస్తుతించి.” 1 (12).

అని నన్నయయందు కవితాగురుత్వమును, తిక్కనయందు కవనససాభాగ్యమును, ప్రస్తుతించినాడు.

౪౨. నందిమల్లయ్య ఘంటసంగయ్యలు (క్రి. శ. 1475), వరాహపురాణము.

తే. “ నన్న పాచార్యునకు వందనంబుచేసి
తిక్కయ్యజ్వకు మ్రొక్కి కీర్తితము వైన
శంభుదాసునివాగ్విలాసములు నెమ్మ
నంబులోపల నిలిపి, శ్రీనాథుఁ బొగడి.”

ఇవట గురునికి వందనంబును, పూజ్యునికి మ్రొక్కును, విలాసములను వృద్ధ యువం. కుంచుకొనుటయూ గన్పట్టుచున్నవి. ఎఱ్ఱనవాక్యముచే తిక్కనయందు బ్రహ్మత్వమును నన్నయయందు కుంజరత్వమును తారతమ్యార్థ మై గ్రహించిన యట్టి రసికులకుం బ్రతిగా—ఇవట ఈజంటకవులు నన్నయకు సంస్కృత భూయిష్ఠతంబట్టి సంస్కృతమున వందనమును తిక్కనకు తెలుఁగుబలిమిం బట్టి తెలుఁగుగా మ్రొక్కును, సమర్పించి, విలాసములను విలాసములు గావున కుంచున నిలుపుకొని రని చతు త్కారపరులు స్వారస్యము కలుకవచ్చును.

౪౩. కుమారధూర్జటి (క్రి. శ. 1550) 5-వతరగతికవి, కృష్ణరాజవిజయమున.

సీ. “ వాక్చాసనుం డనువాని నిజంబుగా

నలబ్రహ్మదేవుఁడే యని నుతింతు ।

కుండలీంద్రసహస్యం గొను రొందుకవిచంద్రు,

నను వొంద శేషాహి యని తలంతు ।

శ్రీనాథవిఖ్యాతిఁ జెన్నెందుబుధవర్ధుంఁ,

బురుషోత్తముఁ డటంచు బుజ్జిగింతు ।

ధూర్జటిప్రాధిచే నూర్జితుం డగువాని,

సాక్షాచ్ఛివుం డని సంప్రదింతు.”

౪౪. బట్టుమూర్తి (క్రి. శ. 1560) 3-వ తరగతికవి—వసుచరిత్రలో,

మ. “ మహిమన్ వాగనుశాసనుండు సృజియింపం, గుండలీంద్రుండు ద

న్యహనీయస్థితిమూల మై నీలువ, శ్రీనాథుండు ప్రోవన్ మహా

మహులై సోముఁడూ భాస్కరుండు వెలయింపన్, సొంపు వాటించునీ

బహుశాంధ్రోక్తిమయప్రపంచమునఁ దత్పాగల్భ్య మూహించెదన్.”

అని నన్నయకు ఆంధ్రకవితాగురుత్వమును, తిక్కయ్యజ్వకు తన్మాగ్గ ప్రతిష్ఠాప నమ్మ వలించినాఁడు.

౪౫. చెడులవాడమల్లయ్య (క్రి. శ. 1580), విప్రనారాయణచరిత్రలో.—

ఉ. “ ధారణ జెలంగి, నిత్యపరితర్పితరాజరసజ్ఞ మై, యసా
ధారణ భారతాదృతపదంబుల మించి, నిరంతరక్షణ
ధార మహామహాత్వ సహితం బగు నన్నయభట్టభారతీ
సారసుధారసంబు బుధసంస్తవసేయము గాక యుండునె.”

క. “ ప్రాకటనవరసకలనా | సాకల్యము మెఱయ మధురసమధుద్రాక్షా
పాకప్రబంధరచనక | జోకం జగు తిక్కయాయజూపం దలంతుక.”

అని నన్నయకవనము ఆమరత్వప్రదమును లోకోత్తరము ననియు, తిక్కన
కవనము లలిత మనియు తెలిపినాడు.

౪౬. గణపవరపువేంకటకవి (క్రి. శ. 1700) ప్ర. రా. వే. వి. వి. నందు—

సీ. “ అలవిన్నకోటపెద్దన లక్షణజ్ఞత, | శబ్దశాసనకవిశబ్దశుద్ధి,
ప్రాబంధికపరమేశ్వరునర్థమహిమం బుభయకమిత్రునిపదలలితత,
శ్రీనాథుమారాప్రసీద్ధి, నాచనసోము | భూరికావిన్యంబు, పోతరాజు,
యమకవిధము, మల్లనమనీషిచిత్రంబు, | పింగళూరకవిపరుణ్ణేష,

తే. యాంధ్రకవితాపితామసు నల్లికిబిగి,
ముక్కుతిమ్మన తేటయు, భూషణుని య
లంకృతియె, నీక కల డౌ దలంప లక్ష
ణకవియప్పయ వేంకటసుకవిచంద్ర.”

అని నన్నయకు శబ్దశుద్ధిని, తిక్కనకు పదలలిత్యమును, చెప్పినాడు.

౪౭. రోసనూరి వేంకటపతి (క్రి. శ. 1690) విష్ణుమయాపలాసమున.—

ఉ. “ వాగనుశాసనప్రకటవర్ణవినిర్ణయ మేర్పడక సము
బోధకకవిప్రయోగముల కొప్పయ సుప్పగ నాంధ్రభాషకుక
డా గురు వై యొనర్చె వినుతస్థితి లక్షణలక్ష్యముల్ తదిం
ద్రాగసమాను లోకహిత నాద్యుని నన్నకవి న్నుతించెడక.”

ఉ. “ వ్యాసవచస్తరంగ బహుళార్థజలగ్రహధారతాబ్ధి మేల్
వాసిగఁ బారముం గనఁ దలంచెయ సద్గురుభక్తి గల్గ న
భ్యాస కవిత్యమార్గమనాధి(వి!)కుఁ డై తగుతిక్కయజ్ఞు భా
షాసముదాత్తు శంభుపదసారసమట్టుదచిత్తుఁ గొల్చెడక.”

అని నన్నయను అంధ్రభాషాగురు వనియు తదీయభారతభాగమును శబ్దలక్షణ మనియు వచించినాడు. అభ్యాసాదిసమాసముచే తిక్కనను అశుకవి యని సూచింపబోలును.

ఇందుల సారాంశము.

—o—o—o—

కవి.	నన్నయ—విశేషము.	తిక్కన—విశేషము.
నన్నయ.	విశులశబ్దశాసను సకలభాషావాగనుశాసన	
పెట్టిన.	నన్నయభట్ట మహాకవీంద్రు సరససారస్వత	
	నన్నయభట్ట కుంజరంబు	కవిబ్రహ్మ
	అబ్బాసన కల్పించు	అబ్బాసనకల్పించు
తిక్కన.	అంధ్రకవితత్వ విశారదుండు విద్యాదయితండు దక్షతః	
మారన.	అంధ్రకవితాగురుఁ	ఉభయకవితత్వ తత్త్వ విభిన్నజ్ఞులు
శ్రీనాథుండు.	ఉపాధ్యాయసార్వభౌముని కవితాపట్టాభిషిక్తు ఉభయవాక్స్పృధి	కాంచనగర్భతుల్యనకు రసాభ్యుచితబంధము
	శబ్దశాసను ఆచార్యవర్యు	సతకవిశ్రేష్ఠు
తిక్కన.	రసబంధురవాగ్విభవాభి రామభారేయండు	పురుషవరేణ్యు
	శబ్దశాసనవరేణ్యుండు	
పినపిన.	కవితాపట్టాభిషక్తు ఉపాధ్యాయు	ప్రణతబహుదేశకవిరాజీ
నం. మల్ల. గం. సింగ.	ఆచార్యునకు	యజ్ఞకు
కుమార ధూర్జటి.	వాక్యాసనుండు బ్రహ్మదేవుడే	శేషాహి
బట్టుమూర్తి	సృజియింపఁ వాగనుశాసనుండు	శ్రీతిమూలము

చెదల. మల్లయ	నన్నయభట్టభారతీ	నవరసకలనాసాకల్ప	[బంధ
	సారసుధారసంబు	మధురసమధుద్రాక్షి	పాకప్ర
గణ. వేంక	శబ్దశాసనకవి శబ్దశుద్ధి	పదలలితత	
రోస. వేంక	ఆంధ్రభాషకుడా దా గురువు	అభ్యాసకవిత్వ మార్గము	
	లక్ష్యలక్షణకర్త	నావికుడు	
	అద్యుని.		

ఇట్లు బహుకవీంద్రాభిప్రాయములను సమాహరింపఁగా రూఢికెక్కినదేమన.. కోవిదత్వ కవిత్వ వైదగ్ధ్యములందు నన్నయ అప్రతిముఁడు. శబ్దశుద్ధికి ప్రథముఁడు, ఆంధ్రకవితా గురువు. లక్షణము దెట్లొ సకలవిషయములందును నన్నయ తిక్కన శంభుదాస (సోములు) యథాపూర్వము శ్రేయస్తరులు. అందఱలోను తిక్కన లలితముఁడు.

౪౫. నాచనసోమన.

ఆధునికులు కొందఱు సోమనను కడమ మువ్వరకన్న నధికునిగా తలంచినారు. బాలవ్యాకరణకర్త అతనిని గూర్చి—

క. “ఘను నన్నయభట్టును ది | క్కన, నేతాప్రగడఁ బొగడి, యలికంబున య
యీని డాచినట్టి సర్వ | జ్ఞుని నాచనసోమనాథు, న్నుతి యొనరింతు.”

అని తనమదిం దెలిపినాఁడు. బ. నీతారామాచార్యులవారు ఇతని మహిమకుం దారాణముగా అపూర్వపదభుచిత మయిన యీక్రింది యీతనిహరిశంశ పద్యమును ఉదాహరించిన్నారు.—

నీ. “వంకదారకుఁ జేరి, వాసిటిదద్దడం | బాలు నెర్చి కొమ్ముల మోకు వైచి,
ప్రాంతి లోపలఁ బొచ్చి, వలుగాఁడిఁదెఱచిన | వంతకావ్వన మున్న ద్దపరుల
తోన నిచ్చెన లెక్కి, దోనికొత్తశములొ | బురజించి, చొచ్చినపోటుకుగల
వాడి మెచ్చక, యాడువరిమీఁదఁ బాకెల | వారిఁ దాఁకించిన, వాసేవిరుదు

తే. లచ్చెరువు లొంద మేడలు సొచ్చి యార్పు
దొడ్డకార్లచేఁ బడిపోయె దూర్పుదిక్కు,
తొలవాటుల నేటుల అంతు మిగిలి
తఱిమి రచ్చటిబలముఁ గొందఱు గడంగి.” 3 (33).

ఇట్లు అపూర్వపదములను గుప్పించుటచేత కడమవారికన్న నితఁడే అధికుఁడని నేఁద భలంపనుగాని, ఉత్తరహరిశంశమందలి కవనగుణములు పెక్కింటిచేత ఈయన వాస్త

వముగా ఉత్కృష్టకవియే. ఈయనకవనము కఠిన మని గణపవరపు వేంకటకవి వచించినాడుగదా. ఈయన నన్నయ తిక్కనలకన్నం బండితుం డనుటకు నిదర్శనము లేదు. ఈతనిప్రాధికి తార్కాణము లైనపద్యములను—

నీ. “ అభ్రంకషం బైనయాలంబోతు నితండు । త్రుంచి నాఁ డీతండు పెంచి నాఁడు,
సాధుశక్తుతముగా సామసింబు నితండు । గాచినాఁ డీతండు ద్రోచినాఁడు,
బర్హిర్బుభార్గ మై వర్ష తేఘనితండు । దాల్చినాఁ డీతండు వ్రాల్చినాఁడు,
ఖణవరంవరతోడి వన్న సేంద్రు నితండు । మెట్టినాఁ డీతండు చుట్టినాఁడు.

తే. నేఁడు నాఁడును నాఁడును నేఁడు మనకు
జూపఁ జెప్పఁగఁ జెప్పఁగఁ జూపఁ గలిగె,
ననుచుఁ గొనియాడుసంయమిజనుల కొదవ
రజతగిరిమీఁద హరిహరారాధనంబు.” 2 (180).

వర్ణతేఘ= (1) మందరమును, (2) కైలాసమును. నేఁడు చూప ౧-౪ పాదములందు, నాఁడు చెప్ప ౨-3 పాదములందు, అని చమత్కారము.

నీ. “ సారసంబున లేవ నీరసంబునఁ జొవఁ । బద్మాసనుఁడు వీరిపాలఁ గనియె,
రూపుగంటఁ జెలంగఁ జూపుమాట నలంగఁ । బంచబాణుఁడు వీరిపాలఁ గనియె,
వరములు వడయంగ శిరములు నెడయంగఁ । బంక్తికంఠుఁడు వీరిపాలఁ గనియె,
గోహరక్ష నటించ దేహాక్ష ఘటించ । బాణాసురుఁడు వీరిపాలఁ గనియె,

తే. గనియె చిత్రంబులకు వీరు గలసి యుండి
మనుషఁ జెఱుంపఁగఁ జెఱువంగ మనుష నేర్తు
రెల్లలోకంబులకు దైవ మేక మగుట
హరిహరాత్మ నెఱింగితి మనిరి సురలు ” 2 (181).

నీ. “ కుజము కుంభరముచేఁ గూలునొ కూలదో?
కూలుఁ, కుంభరము నీకుజము గూల్చె;
హ్రాసు వేరేటిచే మడఁగునొ మడఁగదో?
మడఁగుఁ, వేరేటి నీహ్రాసు మడఁచెఁ;
గాలునొ యొకనిచేఁ గాలదో సాలంబు?
గాలు, నీసాలంబు గాల్చె నొకనిఁ;
దునియునొ వరకుచేఁ దునియదో వృక్షంబు?
తునియ, నీవృక్షంబు తునిమొద బరకు;

తే. ననుచుఁ దమబోనఁ జర్చించునమరవరుల

కభిమతార్థ భలార్థ మై యంద వచ్చు

పారిజాతంబు నామ్రమాలఁ బండియుండ

నంద గంటి నాకొర్కుల నందఁ గంటి." 2 (176.)

ఇత్యాదులను కొందఱు కష్టకల్పన లనిరి. ప్రతిభోన్మేష కృతములైన ప్రాశంకల్ప నులు గాని సులువుగా నల్ల లేక చెడఁగొట్టు కొన్నవిగావు ఉత్కృష్టకల్పనలు, కరము మెచ్చఁదగినవి. ఈయన వివర్ధక యయ్యును లక్షణమందును లాలిత్యమం దును తిక్కనను మించినవాఁడు కాఁడు. ఈయన చమత్కారపరుఁడు. తిక్కన వైదర్భిప్రియుఁడు, ఈయన గౌరీరసీకుఁడు. అట్టి యీతని హృద్యకవనమునకు ఈ క్రింది పద్యముం బరికింపుఁడు. — [ఇది గౌడి కుదాహృతి గాదు.]

నీ, “ సుడిగొన్న ¹ చిగురాకుజొంపంబు కెంపారఁ (1 బడలు)

దలఁచి ² మల్లికాదామ మడచి, (2 గంగ)

నిడువ ³ తామరతూఁడు నెట్టెంబు చుట్టి. పైఁ (3 వాసుకి)

⁴ బటికంపుఁ గడియంపుభాగ మదిమి, (4 చంద్రకళ)

తోన యాత్రోవఁ ⁵ కెండావరేన చాత్రించి, (5 తృతీయాక్షి)

మెడచక్కి ⁶ గస్తూరి మెదిచి పూనీ, (6 కాలకూటము)

పాయగొమ్మల ⁷ నల్లపట్టు దగిల్చి, య (7 గజావనము) ”

⁸ కొల్లనయాకుపై వెండికోర వెట్టి, (8 హస్తమున కపాలము)

తే. ⁹ ధవళకేతకధూళిగాత్రమునఁ బడిచి, (9 విభూతి)

¹⁰ మోఁకమామిడి కొకకొంత మ్రొక్కి నిలిచి, (10 పరమశివుడు.)

యొడలిలోఁ జిక్క సగము నా కొనఁగ మనుడు,

నద్రికనృక తల వాంచె హరుఁడు నవ్వె.”

అంద్రవిద్యాధికారులు (అధికప్రాయులు అనియు భేదము) కొందఱు దీనిని అశ్లీల మని తొలఁగింప యత్నించిరి. దీనిని మించుపద్యము అరుదని మత్స్యీయత్నమున విశ్వ సింఁచి నిలిపిరి. ఈయనవలె తఱచుగా ప్రాశ్నిచమత్కారములు తిక్కన చూపమి — అతిమహా త్రయిన యాభారతభాగము తనచేతనే ముగియునా యని యాందోళన పడుచు “ మహాకవిత్వ దీక్షావిధి నొంది ” త్వరపడుచు అతివేగముగా కవనముం బెప్పుచున్నందున నవకాశము లేమిచేత నని తలంపం దగును.

సోమనయు తనకు తిక్కనయందుఁ గలగౌరవమును తన యత్తరహరివంశ మును తిక్కనవలెనే హరిహరనాథునికి అంకితము నేయుటచేతను దాని యాశ్వా

సాంతగద్యముల నన్నింటను “ ఇది శ్రీమదుభయకవిమిత్రై కొమ్మనామాత్యపుత్రై
 బుధారాధనవిరాజి తిక్కనసోమయాజి ప్రణీతం బయిన శ్రీమహాభారతకథానంతరం
 బున శ్రీమత్సకలభాషామహామణి సాహిత్యరసహామణి సంవిధానచక్రవర్తి సంపూర్ణకీర్తి
 నవీనగుణసనాథ నాచనసోమనాథ రచితం బైన యుత్తరహరివంశంబునందు ” అని
 తదీయ సంకీర్తనంబు చేయుటచేతను సమగ్రముగా నిరూపించినాఁడు. తిక్కన
 రచనాప్రకారములనే యవలంబించి యీతఁడు రచించినకవనంబునకు ఒక
 కొన్నియుదాహరణము లాసంపాద. —

రస. తిక్కనసోమయ తారతమ్యము.

౧. ఉ. హ. 2 (27) (స్రగ్ధర).

గాండీ వారావ ర్పుంపా ఘటితభయ దివౌకః పురాంతఃపురంద్రీ
 గండాభోగ శ్రమాంభః కణ కలుషిత గంగా తరంగాభిషంగా
 ఖం దాస్త్ర త్కాండపాశీ కబళిత సకలాకాశ నీహ నిశాంతో
 ద్దం దాతిక్రాంత గర్భాంతక యమభటుసంతానముం గాన నైతిక.

ఉద్యోగ. 1 (823) (స్రగ్ధర.)

గాండీవజ్యోరవం బుత్కట మయి పెలుచక గ్రమ్మినక భీముదాహా
 దండం చేపారి శుంభద్గద బిడియుచు రాద్రంబుగాఁ దోచినక, వే
 దండద్వంద్వంబుమాడ్కిం దఱిమి కవలు మాద్యద్గంతిం దాకినం, జా
 మండం బోమండఁ గౌరవ్యులవ వళమె ని ట్టుల్ని మూర్ఖిల్లకండక.

[రెంటను ఆరంభము సదృశము.]

౨. ఉ. హ. 3 (27).

శా. వీరాగ్రేసరుఁ డేకలవ్యుఁడు ధను ర్విద్యాసవమ్యుండు దో
 స్సారఖ్యాతి నరాతిరాజుల రణోత్సాహంబు మారంబుగాఁ
 చారావారవిహారమందరగిరి ప్రారంభశుంభద్గతిం
 జే రొప్పారఁగఁ జేరు వాడి కలఁచెక ధీరోద్ధతానీకముక.

విరాట. 5 (11)

శా. యోధాగ్రేసరుఁ డిద్ధతేజుఁడు రణో ద్యోగానురక్తుండు దు
 స్సార ప్రక్రమ బాహువిర్యుండు గురు త్వైపాల వాల్మీక్యుల
 ష్టీధామత్తుండు జొకుదగ్గు కలిత శ్రేష్ఠాస్త్రవిద్యాధ్యుఁ డి
 ధాధేయం ధోకచీరికిం గొనఁడు వీరవ్రాతముం బోరులక.

3. ఉ. హ. 4 (122.)

సీ. సర కాసుర ప్రాణనాశోత్తరణకేళి | రణకేళి వలకేళిరవముఁ జూపె,
కంఠదానవ శిరఃకముల కృంతన | మేలు తనమేలుచేయి పెద్దలకు సుసంకె,
చూరూరముష్టికక్షతజకీలాలంబు | లాలంబులో నెల్ల నలుపు వఱపె,
మురహయగ్రీవాంత్రమూలఫేనావలి | నావలిఁ దలఁగఁ జీకాకు పఱిచె;

తే. వీరరససారకాసార విహరణంబు |
విష్ణునకు సుష్ణు, నతనితో విగ్రహింప
దొరకొనిన వచ్చు మనకు మద్దులుమునింగి |
పాట వెంపళ్లు తమ కెంతబంటి యనుట.

(విరాట. 4 210)

సీ. శక్రాదిగురులతో సంగ్రామ మొనరించి
ఖాండవం బుర్చి సుక్కరుండ కాండె,
యాదవబల మెల్ల నాఁగఁ ద్రొచి గుభద్రం
గఃపిమిమైఁ దెచ్చె సుక్కరుండ కాండె,
దిగ్విజయంబునఁ దేజంబు నేనె ని
కుర్గువంశమునకు సుక్కరుండ కాండె,
బలముతో గంధర్వపతి సొర్చి విడిపించెఁ
గౌరవేశ్వరుని సుక్కరుండ కాండె,

తే. అనినివాతకవచు లనుదానపుల నాతఁడొక్కండుండకాండె యుక్కుమడించె,
నకురులకు నజేయు లగుకాలకేయుల సుక్కరుండ కాండె యొడిచెఁ గర్ణ ?
ఇట నీ యుత్తరహరివంశవద్యమున ఈభారతవద్యములో లేనిది అనుప్రాసజట
యొకటి సాచ్చు.

౪. ఉ. హ. 4 (187)

శా. నా కీతమ్ముఁడు ఖడ్గముం గలుగఁగా నాకేకుండు స్సాటియే ?
టోకంబు ల్పదునాలుగుకొ నెయితుం ; గల్లొలనిలాలలోల వే
లాకూపారము పారముం గదియఁ జేయం జాలినకొ ద్వారకం
గ్రాకొండుకొ యదువృష్టి భోజన్మప సంఘధ్వంసనాపాది నై.

ఉద్యోగ. 2 (295.)

ఉ. కట్టుఁడు దుస్సనేనుఁడును గల్గఁగ నాకొరు లేల ? సద్భటా
కీర్ణవిరోధి నైన్యముల నెల్వఁగఁ జొలుదు మేను ; మాకు నీ

యర్ణవ జేష్టిత టీతి యనర్గళ విక్రమ మొప్పు దక్కు ; మా
నిర్ణయ మెల్ల నిట్టి ; దవసేతియొ సేతియొ చూడుమీ తుదికా.

గి. ఉ. హ. 4 (210).

సీ. శాశ్వతానందక సుచర్యనపాంచనస్యకా । మోదకీకౌస్తుభములు వెలుంగఁ,
వీతాంబరము గట్టి పెండెలు దా కాలఁ ! బెట్టి సన్నద్ధుడై, పేరురమునఁ
బద్ధమాలిక గ్రాల, బద్ధగోధాంగుఁ । త్రాయఁడై, వంది బృందప్రవములు
భూసురాశీర్వాదములు మించి నంటంగ, । బలభద్రసాత్వకి ప్రభృతు లెల్లఁ

తే. జేరి నడతేర, నరదంబు దారికుండు
గడప, యాదవనైన్యసాగరము వొంగ,
గరిమఁ బొడతెంచుచుండు పండుగులవోలె
దుచిరమూర్తి యె నీలవర్ణుడు శా. లె.

ఉపోగ. 4 (125).

సీ. వక్షఃస్థలంబున వనమాల గ్రాలంగ । వెలిహపుగెడల వాగెలు ధరించి,
సెగలవైహరియొప్పు, సగచరకేతువు ! మెఱయంగ, నరదంబు మెఱుంగు లడర,
దివ్యకిరీటంబుదీప్తులు భూషణోం । తర మెల్లఁ గలయంగఁ బరఁగుచుండ,
గాండివతూణయుగ్మములు పూర్వావర । భాగంబులకు నవాధరణములుగఁ,

తే. దెలిమొగుంబుతో నల్ల నేతెంచి యొక్క
పార్శ్వమునఁ బాదసూపి భూషణి మ్రొక్కి,
దేవదత్తంబు పూరించె దేవదేవు
పాంచదశస్థంబు మున్నుగా ఖల్గునుండు.

ఁ. ఉ. హ. 4 (212).

సీ. వడకుపన్నగరాజుపడగలమీఁద । సర్వంసహకాంత పేరణము సూప,
నుజ్జూత లూఁగెడునుదయా స్రగిరులచే । నాకాశలక్ష్మీ కోలాట మూడఁ,
తెరలెత్తి సప్తసాగరములు బొరలంగ । వరుణుండు గొండిలి పరిధవంప,
మొకములచాయ వేహికచందముగ నిల్చికమలసంభవుండు పెక్కణమొసర్ప,

తే. మంగలములొని ప్రేలాలమూడ్కిఁ జొక్క
లిక్కడక్కడ వడ, దిక్కు లెనిమిదియును
బగులఁ బాతాళతలము గుబ్బిటిలఁ జెలఁగె
కారి పూరింప నప్పాంచదశస్థరవము.

ఉద్యోగ. 4 (116).

సీ. బీజుండతాచున బీటలు వాటిన | పచ్చిగోడలమాడ్కిలె ॥ గిలె దిశలు,
కాగిన యెగురులకరణి బారింబారి | తరనిధు లుప్పొంగి పొరలంబడియెన్,
గలముపై గీలించి గాలి కెత్తినచాచ | వోలె మిన్నంతయు బూరటిల్లెన్,
గులవర్వతావళి గులిశభయంబున | బెవరి వాపోవున ట్లెదురు నెలకె,
తే. ధాత్రి కుమ్మరిసారెవిధమునఁ దిరిగె, | జిత్రరూపులభంగి నిశ్చేష్టితంబు
లయ్యె సర్వభూతములున్, బ్రయాణభేరి | భూరినిష్ఠుర ఘోరభాంకార ముడఁగి.
ఇటు ఈ భారతపద్యములో లేనిది నాట్యమొకటి ఉ. హ. పద్యములో ఎక్కువ |

2. ఉ. హ. 4 (219).

సీ. కరటి ఘటాకోటి కటనిర్గళన్మదా | సారంబు లొలుకారుఁ జేరఁ బిలువ,
రథనేమి నిర్భిన్నపృథివీరాగంబు | సీహరసమయంబు నేర్పుఁ డెగడ,
సుభటభుజోద్భటతురికా వ్రభాభంగి | మండువేసవితోడ మాటరాడఁ,
దురగధట్ట ఖలీనధుతఁజేసతారకా | వళి తరత్రాలంబువరుసఁ జూపఁ
తే. బవన చంచల ధ్వజపటపల్లవములు | నవవసంతంబుఁ దెలుప, సన్నాహతరళ
ఖడ్గలతికలు శిరంపుఁగడఁక నెఱవ, | హంసడిచికుల సేన యొడనఁగ నడిచె.

విరాట. 4 (50)

సీ. అభినవజలధరశ్యామంబు లగునెడ | లాకుజొంపంబుల ననుకరింప,
సాంధ్యరాగోపమచ్చాయంబు లగువట్లు | కిసలయోత్కరములఁ గ్రేణినేయ,
రాజిమరాళగౌరము లగుచోటులు | దఱచుఁబూదలచందంబు సొంద,
హరిద్రరుచిసమానాకృతు లగుతావు | లడరెడుపుష్పాదులట్లు మెఱయఁ,
తే. గలయ నెగనె ధరాధూళిలలితవసము
దివికి నలిఁ గావు వోయెడు తెఱఁగు చాల్చు
గోగణము ముంగలిగ, నేల గోడివడఁగ,
నడచు కౌరవరాజు నై న్యంబుఁ గనియె.

ఈసామ్యతారతమ్య ప్రదర్శనమును గ్రంథవిస్తరభయముచే నింతట విరమించెడ.
విస్తరము ఆకరాంతరములయందుం గననగు. సోమనకవసము తిక్కన పరువడిం
బట్టియే వ్రాసిన వైసను దానిని మించుటకే యుంకించుచున్నను, పెక్కుకారణముల
చేత దానికి కొండికయినయే చెప్పవలసినవై యున్నది.

౫౦. తిక్కన తన భారతభాగమును తాను నెల్లూర హరిహరనాథస్వామి యాలయములో తెరమఱుంగునం గూర్చుండి వాక్రచ్చుటగాను, కుచ్చురగురు నాథుడు వ్రాయుటగాను, నెఱవేర్చె ననియు,—యధవర్ణనలో సంజయుఁడు భృత రాష్ట్రాంశూర్చి “విమి చెప్పడుఁ గురునాథ” అని పల్కినవాక్యమును లేకరి గురు నాథుఁడు తన్నుంశూర్చి సోమయాజి పలికె నని భ్రమపడినందునను అంతకుముందే తెరలో యుద్ధము జరుగుచుండినట్లు తనకుం దోచుచుండినందునను, వ్రాత నిలిపి, తెర కొంచె మెత్తి తొంగి చూడఁగా, తెరలోని యవకాశము శర శర జ్వాలా మయముగా నగపడి, అం దొకశరము అతని కంటికిం గ్రుచ్చుకొనియె ననియు, అంత నతఁడు తెరను ఎప్పటియట్లు వదలి, కంటిలోని యాయబుఁగును ఊడఁబెఱికి కొని, కుదురుపడి, అనంతరభాగమును వ్రాసి, పిమ్మట అనష్టభాగమును తనబ్జప్తిచే పూర్తి చేసె ననియు—కింపదంతి గుప్రసీద్ధము.

గుడియందు రచించె ననుటకు విరాటపర్వారంభములోని యీక్రింది తిక్కనవాక్యము చేయూత యిచ్చుచున్నదా యనిన, ఇందు ఉక్తము దేవసన్నిధి సామాన్యమే గాని అర్చావిగ్రహసన్నిధిరూప మయిన సన్నిధివిశేషము గాదు.—ఆ వాక్య మిదిగో—“అని పూని యీదృశంబు లగు పుణ్యప్రబంధంబులు దేవసన్నిధిం బ్రశంసించుటయు నొక్కయారాధనవిశేం బగుటం జేసి.”

ఏతదవిరోధముగా కొందఱు ఇదాసీంతనులు అట్టియాలయమే ఎన్నఁడును లే దనియును, తిక్కన పరతత్త్వమును హరిహరనాథరూపమున ధ్యానించి గ్రంథమును రచించెను గాని, అర్చావిగ్రహసన్నిధిలో రచియింప లే దనియు, చెప్పదురు.

అయినను, కింపదంతిప్రకారము అట్టిదేవళమే పూర్వ ముండినపక్షమందును అదేవళములోనే ఆయన రచించెనా యనుప్రశ్నకు నుత్తరమును ‘దేవళములో రచింపలే’ దని తిక్కనయే యీక్రిందివాక్యముచే తెలిపినాఁడు:—

“...(హరిహరనాథునకు...వరంతం(త్రునకుఁ) ఏను విన్న పంబు నేయుతెఱంగుగా నంతసన్నిధిం గలిగించుకొని యమృతహా కావ్యంబునర్థంబు సంగతంబు సేసెద.” ఇటం గవి హరిహరనాథరూప దేవ సన్నిధిని మానసమందుఁ గల్పించుకొని రచించితి నని వక్కాఁడెంచినాఁడు. [అంతః= మానసిక, కల్పించుకొని=కావించుకొని. అంతసన్నిధిం గలిగించుకొని=మానసమున తత్సన్నిధిని భావించుకొని.] అంతసన్నిధి యనుటచే బాహ్యసన్నిధి గాదు, అనఁగా గుడి నాదు, అర్చా విగ్రహసన్నిధి గాదు, అనుట స్పష్టము.

ఇట్టి యీకవిప్రయమార్గమున సాహసీంప లేక యనంతరకపులు లఘుతరప్రబంధములను పూనుకొని తమతమ పాండిత్యవైద్యములను సమగ్రముగా చూపుకొనుటకు అవకాశము కల్పించుకొని అష్టాదశవర్ణనాత్మకము లగుప్రబంధముల నన్నిం జూడంగినారు; తుదకు పాడిన పాటయే పాడినారు.

వితద్వంశ్యులు ఇప్పుడు నెల్లూరుజిల్లాలో ముఖ్యముగా పాటూరు ఇందువూరు పేట ఇత్యాది గ్రామముల వర్ధిల్లుచున్నారు. పాటూరు వారియింట సోమయాజులవారి గంటము నివసించినయొర దేవతార్చన పీఠములో పూజ సెందుచున్నది. గంటము మాత్రము లేదు. ఇతరహస్తంబునం బడ సెల్లక సోమయాజులవారితోనే స్వర్గమున కేగగెంపవలయు.

గీ. మనుమరాజువంశము.

సూర్యుడు.
|
...
|
శ్రీరాఘవుడు.
|
కరికాఘడు.
|
మనుమనీధి.
|
(చోడ) తిక్కరాజు.
[ఇతనిమంత్రులు సిద్ధనకొమ్మనలు.]
|
మనుమనీధి.
[ఇతనిమంత్రి తిక్కన సోమయాజి.]

౫.౨. శ్రీ తిక్కన సూక్మయాతి పంశము.

—అక్షరము—

సౌతమును...¹ మావెన—(కొడుకు) ² గుండన—(కొడుకు) ³ కేతన—(కొడుకులు)

⁴ గుండన, ⁵ భాస్కరుడు, ⁶ మహేశ్వరుడు.

